

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1.1 โมเดลกรามีน

โมเดลกรามีนถือเป็นโมเดลใหม่ของธุรกิจเพื่อสังคม เนื่องจากยูนิสตั้งใจให้กรามีนเป็นธนาคารเพื่อคนจนตั้งแต่แรก (กรามีน แปลว่า ชนบทหรือหมู่บ้าน) เขาจึงต้องคิดค้นโมเดลใหม่ในการดำเนินธุรกิจ เพราะโมเดลของธนาคารพาณิชย์กระแสหลักตั้งอยู่บนการเรียกทรัพย์สินเป็นหลักประกัน สัญญาเงินกู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษร และรายได้ประจำอันสม่ำเสมอของลูกค้า ซึ่งคนจนผู้ไม่รู้หนังสือไม่อาจหาให้ได้ทั้งสามอย่าง ปัจจัยและกระบวนการที่นำไปสู่ความสำเร็จของธนาคารกรามีน ซึ่งผ่านการปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องแทบทุกปี อาจแบ่งได้เป็น 3 ประการหลักๆ ดังต่อไปนี้

1) การยึดมั่นในเป้าหมายที่จะเป็นธนาคารพาณิชย์ที่แสวงหากำไร ไม่ใช่องค์กรการกุศล

กุศล

ยูนิสตั้งใจให้ธนาคารกรามีนเป็นธนาคารจริง ๆ กล่าวคือ เป็นธนาคารพาณิชย์ที่คิดดอกเบี้ยและต้องการเงินกู้คืนจากลูกค้า ไม่ใช่องค์กรการกุศลเอาเงินบริจาคมาให้คนจนเฉย ๆ ความแตกต่างในระดับวิสัยทัศน์ระหว่างธนาคารกรามีนกับธนาคารพาณิชย์ทั่วไปอยู่ที่เป้าหมายสูงสุดของการให้บริการ ดังคำอธิบายบนเว็บไซต์ของกรามีนว่า

“เป้าหมายหลักของธนาคารพาณิชย์กระแสหลักคือ การสร้างผลกำไรสูงสุด เป้าหมายของธนาคารกรามีนคือ การนำบริการของสถาบันการเงินไปสู่คนจน โดยเฉพาะผู้หญิง 3 ใน 4 ของประชากร เพื่อช่วยให้เขาต่อสู้กับความยากจน มีกำไรเลี้ยงตัว และมีฐานะมั่นคง เหล่านี้เป็นเป้าหมายรวมที่เกิดจากวิสัยทัศน์ทางสังคมและเศรษฐกิจ”

การที่เป้าหมายสูงสุดของกรามีนคือประโยชน์ทางสังคม ไม่ใช่ผลกำไร คือคำอธิบายที่สำคัญที่สุดว่า “ธุรกิจเพื่อสังคม” แตกต่างจากธุรกิจธรรมดาอย่างไร และเป้าหมายนี้ก็สอดคล้องกันกับโมเดลธุรกิจของกรามีนด้วย เพราะธนาคารที่ปล่อยสินเชื่อให้คนจนผู้ไม่รู้หนังสือที่อาศัยอยู่ในชนบทห่างไกลย่อมต้องมีค่าใช้จ่ายในการกรองและติดตามหนี้ ตลอดจนความเสี่ยงจากการผิดนัดชำระหนี้ สูงกว่าธนาคารพาณิชย์ปกติ การทำกำไรให้ผู้ถือหุ้นมีผลตอบแทนสูงกว่าธนาคารพาณิชย์อื่น ๆ จึงเป็นเรื่อง

ที่ยากลำบากมาก นอกจากนี้ การที่กรามีนดำเนินธุรกิจจริง หมายความว่ามีการติดตามให้คนจนชำระหนี้ตรงเวลา ยังช่วยป้องกันปัญหาบิดเบือนแรงจูงใจของลูกหนี้ หรือที่นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า moral hazard ที่มักเกิดขึ้นในกรณีที่คนจนคิดว่าเงินกู้เป็นเงินให้เปล่าที่ไม่จำเป็นต้องใช้คืน ความคิดแบบนี้ทำให้คนจนนำเงินกู้ไปใช้จ่ายในการอุปโภคบริโภคเสมือนเป็นเงินของตัวเอง แทนที่จะนำไปลงทุนในกิจกรรมที่มีรายได้หรือกำไรเกิดขึ้นเพื่อที่จะมีเงินมาชำระดอกเบี้ยและเงินต้นได้

2) การสร้างกระบวนการและกลไกต่าง ๆ ที่เอื้ออำนวยให้คนจนชำระหนี้ได้

ในเมื่อธนาคารกรามีนต้องการทำธุรกิจกับคนจนที่ไม่มีหลักประกัน ญุสจึงต้องคิดค้นกระบวนการและกลไกใหม่ ๆ ที่จะช่วยให้ลูกหนี้ของเขาสามารถชำระหนี้ได้ เพราะถึงแม้ว่าคงไม่มีใครที่ไม่อยากคืนเงินตามกำหนดให้แก่กรามีน แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าคนจนทุกคนจะสามารถชำระหนี้ได้ตรงเวลา โดยเฉพาะถ้าธนาคารปล่อยสินเชื่อเกินศักยภาพของลูกหนี้ ตัวอย่างกระบวนการและกลไกต่าง ๆ ที่ญุสคิดค้นและพัฒนาอย่างต่อเนื่องเพื่อช่วยให้คนจนชำระหนี้ได้ เช่น ระบบอนุมัติเงินกู้แบบกลุ่ม หมายความว่า คนจนที่อยากกู้เงิน แทนที่จะขอกู้เป็นรายบุคคล ก็ต้องขอกู้เงินเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 5 คน ต่างคนต่างเป็นผู้ค้ำประกันเงินกู้ซึ่งกันและกัน วิธีนี้เป็นการใช้แรงกดดันทางสังคมสร้างแรงจูงใจให้ชำระหนี้ตรงเวลา เพราะคนที่ชำระหนี้ไม่ได้ แต่เพื่อนร่วมกลุ่มทำได้ คงรู้สึกไม่ดีและก็จะถูกกดดันหรือได้รับการช่วยเหลือจากเพื่อนร่วมกลุ่มให้ชำระหนี้ให้ได้ เพราะเงินกู้ที่กรามีนให้ครั้งแรกนั้นมีจำนวนน้อย ลูกหนี้ทุกคนในกลุ่มต้องชำระหนี้ให้ครบจำนวน ก่อนที่กรามีนจะอนุมัติเงินกู้ครั้งต่อไป เนื่องจากกรามีนทำธุรกิจกับคนจน ซึ่งเผชิญกับความเสี่ยงในการดำรงชีวิตสูงกว่าคนอื่น ๆ และส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ ทำให้ญุสต้องออกแบบเงื่อนไขเงินกู้ที่ค่อนข้างยืดหยุ่น เช่น ให้กู้ในจำนวนน้อย เพียงพอที่จะช่วยในการยังชีพ แต่ไม่มากพอที่จะเอาไปใช้จ่ายฟุ่มเฟือยเกินตัวได้ คิดแต่ดอกเบี้ยปกติ ไม่มีดอกเบี้ยทบต้น และส่งพนักงานธนาคารไปเก็บเงินตามบ้าน แทนที่จะให้ลูกหนี้เดินทางไปหาธนาคาร ลูกหนี้ที่ชำระคืนเงินกู้ตรงเวลาและมีเงินออมระดับหนึ่ง จะมีสิทธิ์ซื้อหุ้น 1 หุ้นในธนาคาร ญุสกำหนดให้ลูกหนี้เท่านั้นที่มีสิทธิ์ซื้อหุ้น ธนาคารกรามีน วิธีนี้นอกจากเป็นการทำให้กรามีนเป็นธนาคารของคนจนจริงๆ แล้ว ยังช่วยกระตุ้นให้คนจนมีความกระตือรือร้นที่จะติดตามผลการดำเนินงานของธนาคารในฐานะเจ้าของคนหนึ่ง

3) การให้การศึกษามอบอำนาจแก่คนจน (empowerment)

ญุสเรียกโมเดลธุรกิจของเขาว่า trust-based banking คือธนาคารที่มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของคนจนในฐานะลูกหนี้ แต่คำพิงความเชื่อมั่นข้อนี้ไม่พอที่จะช่วยรับประกันได้ว่า คนจนทุกคนจะสามารถชำระหนี้คืนได้ เพราะพวกเขาอาจไม่เคยรู้จักวินัยในการใช้เงิน วิธีบริหารเงิน หรือแนวทางในการลงทุนเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิต เนื่องจากต้องหมดเวลาส่วนใหญ่ไปกับการหาเงินที่

ใช้ในวันต่อวัน ดังนั้นกรามีนจึงทุ่มเททั้งเงินและเวลามากมายในการหาวิธีช่วยผลักดันให้ศักยภาพที่แฝงอยู่ในตัวลูกหนี้ทุกคน สามารถทำประโยชน์ให้พวกเขาในชีวิตจริงได้ ตลอดจนช่วยบรรเทาความเสี่ยงในการดำเนินชีวิตของพวกเขา เช่น กรามีนให้สินเชื่อการศึกษาดอกเบี้ยต่ำสำหรับบุตรหลานของลูกหนี้สินเชื่อที่อยู่อาศัย สินเชื่อการประมง สินเชื่อระบบชลประทานบังคับให้ลูกหนี้ออมเงินร้อยละ 5 ของเงินกู้ ในบัญชีออมทรัพย์ กองทุนบ้านอายุ กองทุนประกันชีวิต และกองทุนฉุกเฉิน มิติด้านการศึกษาของกรามีนอาจเป็นมิติที่ช่วยเหลือนักเรียนให้พ้นบ่วงของความจนได้อย่างยั่งยืนที่สุด นอกเหนือจากให้การศึกษาลูกหนี้เกี่ยวกับทักษะในการบริหารเงินและวินัยในการใช้จ่าย กรามีนยังสนับสนุนให้ลูกหนี้รับเป้าหมายพื้นฐานต่างๆ ด้านสังคม การศึกษา และสุขภาพ มาเป็นเป้าหมายในชีวิตของตน เป้าหมายเหล่านี้ยังเป็นดัชนีความจนที่อนุสใช้ในการประเมินผลว่า ในแต่ละปีมีลูกหนี้ของกรามีนกี่ครัวเรือนที่หลุดพ้นจากความยากจนได้ การเป็นลูกหนี้ของกรามีนจึงมีความหมายมากกว่าการกู้เงินธรรมดา หากเป็นการเข้าถึงช่องทางและกระบวนการเรียนรู้ต่างๆ ที่ช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของคนจน ให้เขาหลุดออกจากวัฏจักรของความจนได้อย่างถาวร เพราะวินัยในการใช้เงินไม่ใช่เรื่องง่ายที่ทุกคนเกิดมามีโดยอัตโนมัติ ลูกหนี้บัตรเครดิตที่เป็นสมาชิกชนชั้นกลางหลายต่อหลายคนยังมีปัญหาเกี่ยวกับการจ่ายเงินตรงเวลา ถ้าไม่วางแผนในการใช้จ่ายเงินของตนเองให้ดี (สฤณี อาชวานันทกุล, 2550)

2.1.2 แนวคิดกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง เป็นนโยบายของรัฐบาลซึ่งมี พ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อเป็นการเสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมืองในด้านการเรียนรู้ การสร้างพัฒนาความคิดริเริ่ม และการแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง โดยรัฐบาลจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง กองทุนละ 1 ล้านบาท พร้อมเสริมสร้างและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบบริหารจัดการเงินกองทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมืองตนเอง ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 เป็นการมุ่งเสริมให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขด้วยวิถีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนที่เข้มแข็งจึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนา โดยที่ยุทธศาสตร์และแนวทางการพัฒนาจะช่วยสนับสนุน ส่งเสริมให้ชุมชนสามารถจัดกิจกรรมที่เป็นองค์ความรวม มีกระบวนการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ร่วมกันของคนในชุมชนในรูปแบบที่หลากหลายตามภูมิสังคม ด้วยทุนทางทรัพยากร และศักยภาพของชุมชน มีการผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองอย่างพอเพียง พึ่งพาตนเองได้ มีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งภายในและภายนอกชุมชน บนพื้นฐานการเคารพ ความหลากหลายทางวัฒนธรรม นำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข โดยสรุปได้เป็น 3 แนวทางหลัก

1. การบริหารจัดการกระบวนการชุมชนเข้มแข็ง
2. การสร้างความมั่นคงของเศรษฐกิจชุมชน
3. การเสริมสร้างศักยภาพชุมชนในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสันติและเกื้อกูลกัน

ปรัชญา

1. เสริมสร้างสำนึกความเป็นชุมชนและท้องถิ่น
2. ชุมชนเป็นผู้กำหนดอนาคต และจัดการหมู่บ้านและชุมชนด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง
3. เกื้อกูลประโยชน์ต่อผู้ด้อยโอกาสในหมู่บ้านและชุมชน
4. เชื่อมโยงกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน ราชการ เอกชน และประชาสังคม
5. กระจายอำนาจให้ท้องถิ่น และพัฒนาประชาธิปไตยขั้นพื้นฐาน

วัตถุประสงค์

1. เป็นแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้านและชุมชนเมือง สำหรับการลงทุนเพื่อการพัฒนาอาชีพ สร้างงาน สร้างรายได้หรือเพิ่มรายได้ การลดรายจ่าย การบรรเทาเหตุฉุกเฉินและความจำเป็นเร่งด่วน และสำหรับการนำไปสู่การสร้างกองทุนสวัสดิการที่ดีแก่ประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชน
2. ส่งเสริมและพัฒนาหมู่บ้านและชุมชนเมืองให้มีขีดความสามารถในการจัดระบบและบริหารจัดการเงินทุนของตนเอง
3. เสริมสร้างกระบวนการพึ่งพาตนเองของหมู่บ้านและชุมชนเมือง ในการเรียนรู้การสร้างและพัฒนาความคิดริเริ่ม เพื่อแก้ไขปัญหาและเสริมสร้างศักยภาพ และส่งเสริมเศรษฐกิจพอเพียงในหมู่บ้านและชุมชนเมือง
4. กระตุ้นเศรษฐกิจ ในระดับฐานรากของประเทศ รวมทั้งเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจ และสังคมของประเทศในอนาคต
5. เสริมสร้างศักยภาพและความเข้มแข็งทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

รัฐบาลของพ.ต.ท. ทักษิณ ชินวัตร มีนโยบายเร่งด่วนในการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง มีคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ โดยกำหนดให้อำนาจหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนงานในการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง ทั้งนี้ คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ (กทบ.) ประกอบด้วยรองนายกรัฐมนตรีหรือผู้ที่นายกรัฐมนตรียมอบหมายเป็นประธาน รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

เป็นรองประธานคนที่หนึ่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังเป็นรองประธานคนที่สอง รัฐมนตรีประจำสำนักนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมายเป็นรองประธานคนที่สาม ผู้อำนวยการสำนักงบประมาณ เลขานุการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ปลัดกระทรวงมหาดไทย ปลัดกระทรวงการคลัง ปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ปลัดกระทรวงพาณิชย์ ปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม ปลัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม เลขานุการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย ผู้อำนวยการธนาคารออมสิน ผู้จัดการธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้ง จำนวนไม่เกิน 10 คน เป็นกรรมการเลขานุการนายกรัฐมนตรีเป็นกรรมการและเลขานุการ

กลไกและโครงสร้างในการบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

ระดับชาติ

1. คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (กทบ.) มีหน้าที่กำหนดนโยบายแผนการดำเนินงาน
2. สำนักงานคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ในสำนักเลขาธิการนายกรัฐมนตรี ทำหน้าที่เป็นสำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการ
3. คณะอนุกรรมการสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านส่วนกลาง ประกอบด้วยผู้แทนกระทรวงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนประชาชนเป็นองค์ประกอบ มีหน้าที่ในการปฏิรูประบบราชการบูรณาการทำงานร่วมกัน เพื่อสนับสนุนการทำงานของคณะอนุกรรมการติดตามและสนับสนุนการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัดและคณะกรรมการกองทุน
4. คณะอนุกรรมการที่เกี่ยวกับการเตรียมการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ มีองค์ประกอบ 3 ฝ่าย คือ ภาคราชการ ภาคเอกชน และภาคประชาชน เพื่อทำหน้าที่เกี่ยวกับการนำนโยบายของคณะกรรมการ ไปจัดทำเป็นแนวทางปฏิบัติ รวมทั้งกฎหมายและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

ระดับจังหวัด

มีคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับจังหวัด ประกอบด้วย ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องในจังหวัด สถาบันการศึกษาทั้งของรัฐและเอกชน ภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และตัวแทนประชาชนทำหน้าที่ในการประเมินและเตรียมกองทุนหมู่บ้าน ติดตาม ตรวจสอบ สนับสนุนด้านวิชาการ และการจัดการแก่คณะกรรมการกองทุน รวมทั้งมีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการสนับสนุนและติดตามการดำเนินงานกองทุนหมู่บ้านระดับอำเภอ

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน

ประกอบด้วยตัวแทนของกลุ่ม และองค์กรประชาชนในหมู่บ้าน ซึ่งได้มาโดยวิธีการให้ชาวบ้านเลือกกันเองในหมู่บ้านตามระเบียบคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ ว่าด้วยการจัดตั้งและบริหารกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2544 ข้อ 3 จำนวน 9 คน ไม่เกิน 15 คน โดยมีสัดส่วนชายหญิงเท่าเทียมกัน

หลักการจัดสรรเงิน

คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ มีหลักการในการจัดสรรเงินให้แก่กองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง ดังนี้

1. ความพร้อม ความสนใจ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง
2. ความพร้อมของคณะกรรมการกองทุน ที่เน้นความพร้อมของบุคคลทั้งในด้านความรู้ และประสบการณ์ในการบริหารจัดการกองทุน
3. ความพร้อมของระบบการตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงานของคณะกรรมการกองทุนโดยสมาชิก
4. ความพร้อมของการบริหารจัดการที่สอดคล้องและเกื้อกูลกัน ระหว่างกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมืองกับกองทุนอื่น ๆ ที่หน่วยงานราชการจัดตั้งขึ้นในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

ความสำเร็จของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง

กองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง จะประสบความสำเร็จได้หากมีสิ่งเหล่านี้อยู่ในหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

1. ชาวบ้านมีจิตสำนึกร่วมเป็นเจ้าของกองทุน
2. ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการกำหนดคกคิกาคด้วยคุณค่าและภูมิปัญญาของตนเอง รวมทั้งเคารพในกติกาที่กำหนดร่วมกัน
3. มีคณะกรรมการกองทุนที่เป็นคนดี มีความรู้ ประสบการณ์ เสียสละ และรับผิดชอบ
4. มีการสร้างระบบการมีส่วนร่วมทั้งการเรียนรู้ร่วมกัน คิดร่วมกัน ทำร่วมกัน ติดตามตรวจสอบร่วมกัน และรับผิดชอบผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม
5. มีความสามัคคี ความเอื้ออาทร เกื้อกูลผู้ด้อยโอกาส
6. มีการประสานงานร่วมกันทั้งด้านการเรียนรู้และกิจกรรมร่วมกัน ในลักษณะเครือข่ายกองทุนหมู่บ้านหรือชุมชนเมือง

2.1.3 การพัฒนาชุมชน

1. หลักการพัฒนาชุมชน

T.R. Batten ได้กล่าวว่า การพัฒนาชุมชน คือการทำงานกับประชาชน มิใช่ทำให้ประชาชน เพราะฉะนั้น โครงการหรือกิจกรรมใดๆ ที่จะดำเนินในชุมชนนั้น จะต้องเป็นโครงการที่มาจากกรณีริเริ่มของประชาชน ประชาชนเป็นเจ้าของ บทบาทของนักพัฒนานั้นเป็นผู้กระตุ้น และชี้แนะให้ประชาชนเกิดความริเริ่ม ในการแก้ปัญหาหรือหาทางสนองความต้องการแล้วร่วมกันทำงานตามที่คิดขึ้นมาแล้วนั้น การเข้าไปทำงานกับประชาชนในลักษณะนี้ นักพัฒนาจะต้องเป็นผู้ที่สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมได้ ทำตนให้เป็นที่เชื่อถือของประชาชนในชุมชน และต้องทำงานอย่างมีหลักการ งานจึงจะดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยทั่ว ๆ ไปแล้วนักพัฒนาจะยึดหลักการพัฒนาชุมชน 10 ประการ คือ

1) **ต้องพัฒนาชุมชนทุก ๆ ด้านไปพร้อมกัน** ถ้ามองกันอย่างกว้างๆ ก็จะเห็นว่าสิ่งที่จะต้องทำการพัฒนาในชุมชนนั้นมีเพียง 2 ประการ คือ ด้านวัตถุและด้านจิตใจ ด้านวัตถุนี้หมายถึงสภาพแวดล้อมที่เป็นวัตถุทุก ๆ ด้าน เช่น ถนนหนทาง ที่อยู่อาศัย สถานศึกษา สถานรักษาพยาบาล ไฟฟ้า และสาธารณูปโภค เป็นต้น เมื่อสภาพแวดล้อมทางวัตถุเจริญก้าวหน้าดีแล้ว ไม่ได้หมายความว่า สภาพจิตใจได้แปรเปลี่ยนไปในทางที่ดีด้วย ดังนั้น ควรมีการให้การศึกษาล่งเสริมอาชีพ ล่งเสริมขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมไปพร้อมกันไปด้วย

2) **ยึดประชาชนเป็นหลักในการพัฒนา** การทำงานกับประชาชนนั้นจะต้องคำนึงถึงปัญหาและความต้องการของประชาชนเป็นสำคัญ ประชาชนกำลังประสบปัญหาอะไร กำลังมีความต้องการอะไร อะไรเป็นปัญหาที่รีบด่วน เป็นความต้องการที่รีบด่วนที่จะต้องรีบแก้ไข อะไรเป็นปัญหาความต้องการที่รองลงมา สิ่งเหล่านี้จะต้องคำนึงถึงตัวประชาชนเป็นที่ตั้ง การแก้ปัญหาจึงจะตรงจุด มิใช่แก้ปัญหาจากปัญหาและความต้องการของนักพัฒนาเอง

3) **การดำเนินงานจะต้องค่อยเป็นค่อยไป** จุดมุ่งหมายของการดำเนินงานพัฒนาชุมชนนั้น คือ ต้องการเปลี่ยนแปลงทัศนคติของคนในชุมชนและวัตถุไปพร้อม ๆ กัน ฉะนั้น การดำเนินงานตามโครงการจึงไม่ควรรีบเร่งจนเกินไปจนประชาชนไม่รู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร การมุ่งผลงานตามโครงการอย่างเดียวนั้นจะไม่ก่อให้เกิดผลการพัฒนาอย่างแท้จริง การดำเนินงานจึงต้องค่อยเป็นค่อยไปโดยเลือกทำในชุมชนที่พร้อมกว่าก่อน

4) **ต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมของชุมชนเป็นหลัก** ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในท้องถิ่นมีลักษณะสนับสนุนการพัฒนาอยู่แล้ว จึงควรส่งเสริมให้วัฒนธรรมและประเพณีในท้องถิ่นได้มีบทบาทในการพัฒนาให้มากยิ่งขึ้น สิ่งใดที่เป็นการจัดต่อขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมควรหลีกเลี่ยงหรือถ้าเห็นว่าประเพณีบางอย่างไม่ถูกไม่ควรก็ไม่ควรจะไปดำเนินทีเดียว

ตรงๆ แต่ควรชี้แนะให้เขาเห็นว่าดีและไม่ใช่อะไรด้วยเหตุผล และช่วยกันหาทางปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น

5) ต้องพยายามใช้ทรัพยากรในชุมชนให้มากที่สุด ผลงานพัฒนาชุมชนนั้น ควรจะเริ่มจากการนำเอาทรัพยากรในท้องถิ่นมาดัดแปลงใช้ให้เป็นประโยชน์มากที่สุด โดยชี้แนะให้คนในชุมชนเห็นคุณค่าของสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน และนำเอาสิ่งเหล่านั้นมาปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือแปรรูปเป็นวัสดุเครื่องใช้ในครัวเรือนให้ได้ คำว่าทรัพยากรในที่นี้ หมายถึงทุกสิ่งที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ตัวคน วัตถุ สถาบันทางสังคม และกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

6) ต้องยึดหลักการประชาธิปไตยในการดำเนินงาน การดำเนินงานพัฒนาชุมชนจะเริ่มด้วยการประชุมปรึกษาหารือ ร่วมกันคิดว่าจะทำอะไร เมื่อตกลงกันแล้วก็จะร่วมกันทำโดยมอบหมายงานให้แต่ละคนได้รับผิดชอบร่วมกัน งานจะมาจากเบื้องล่าง คือ ตัวประชาชนในชุมชนเอง ไม่ได้มาจากถูกสั่งให้กระทำ ในการเข้าไปแก้ปัญหาของชาวบ้านนั้น นักพัฒนาจะไม่ใช้วิธีการออกคำสั่งแต่ให้การศึกษา ชักชวนชี้แนะให้ชาวบ้านได้เห็นปัญหาและร่วมกันหาทางแก้ไขโดยความสมัครใจ

7) ต้องใช้หลักการประสานงาน งานพัฒนาชุมชนจะประสบความสำเร็จมากน้อยเพียงใดอยู่ที่การประสานงาน เพราะงานพัฒนาชุมชนนั้นมีใช้งานของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นงานที่จะต้องร่วมกันรับผิดชอบทุกหน่วยงาน และนักพัฒนามีเชื่อว่าจะเป็นผู้เชี่ยวชาญทุก ๆ ด้าน จึงต้องอาศัยการประสานงานเป็นหลักในการดำเนินงาน

8) เริ่มต้นทำงานกับกลุ่มผู้นำก่อน ผู้นำในท้องถิ่นเป็นผู้ที่ประชาชนให้ความเคารพเชื่อถือจะพูดจะทำอะไรประชาชนส่วนใหญ่มักจะยอมรับและคล้อยตาม การจะทำอะไรในชุมชนหากผู้นำเห็นชอบด้วย ปัญหาการขัดแย้งและการให้ความร่วมมือก็จะน้อยลงหรือหมดไป

9) การดำเนินงานต้องให้สอดคล้องกับนโยบายของชาติ การจัดทำแผนงานหรือโครงการใด ๆ จะต้องให้เป็นไปตามแผนพัฒนาระดับตำบล อำเภอ จังหวัด และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเสมอ

10) การปลูกฝังความเชื่อมั่นในตนเองให้กับประชาชน ความเชื่อมั่นในตนเองเป็นพลังสำคัญที่จะช่วยให้การทำงานสำเร็จลงได้ แม้งานนั้นจะยากลำบากเพียงใดก็ตามหากมีความมั่นใจและเชื่อในพลังงานที่ตนมีอยู่แล้ว การดำเนินงานก็จะสำเร็จลงได้โดยไม่ต้องใช้วิธี

2. วิธีการพัฒนาชุมชน

หลักการพัฒนาชุมชนที่กล่าวมาแล้วทั้งหมด อาจต้องพิจารณากันอย่างถี่ถ้วนก่อนที่จะนำไปใช้ในการปฏิบัติ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความต้องการและความพร้อมของท้องถิ่น การพัฒนาชุมชนจะสำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี นอกจากจะอาศัยหลักการที่ถูกต้องเหมาะสมแล้ว ยังต้องใช้วิธี

ดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพ โดยทั่วไปแล้ววิธีการพัฒนาชุมชนมีอยู่ด้วยกัน 2 ประการใหญ่ ๆ คือ การให้การศึกษาแก่ชุมชน (Community Education) และการจัดองค์กรในชุมชน (Community Organization)

1) การให้การศึกษาแก่ชุมชนนั้น หมายถึง กระบวนการที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นสำหรับคนในชุมชน ทั้งในด้านการเพิ่มพูนความรู้และทักษะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ และพฤติกรรมไปในทิศทางที่พึงประสงค์ หรือก่อให้เกิดความเจริญก้าวหน้าแก่ตนเองและสังคม สำหรับงานพัฒนาชุมชนนั้น จะให้การศึกษาแก่ประชาชนควบคู่กันไปกับโครงการพัฒนาโดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้คนในชุมชนรู้จักตนเอง รู้จักท้องถิ่น รู้จักคิดและดำเนินการยกระดับความเป็นอยู่ของตนเอง มีความมั่นใจในตนเอง พึ่งตนเองได้และรู้จักการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ส่วนในด้านเนื้อหาสาระที่ควรจัดให้แก่ชุมชนชนบทหรือชุมชนเกษตรกรรมนั้น ได้มีผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะไว้ 4 ด้าน (Coombs and Ahmed 1947 : 15) คือ

- *ความรู้พื้นฐาน* ซึ่งมุ่งความรู้ในด้านการอ่านออกเขียนได้ คิดเลขเป็นความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และสถานะแวดล้อมรอบตัว สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องมือในการติดต่อสื่อสารและแสวงหาความรู้ที่จำเป็นต่อไป

- *การปรับปรุงความเป็นอยู่ในครอบครัว* เช่น ความรู้และแนวทางปฏิบัติในเรื่องสุขภาพอนามัย โภชนาการ การดูแลและจัดการบ้านเรือน การอบรมเลี้ยงเด็ก การวางแผนครอบครัว เป็นต้น

- *ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพ* เพื่อให้ประชาชนมีความรู้ ความชำนาญเฉพาะด้านหรือสาขาเพื่อเป็นประโยชน์ในการทำมาหาเลี้ยงชีพ มีความรู้พื้นฐานด้านเศรษฐกิจ การวางแผนการจัดการด้านตลาด การทำบัญชีแบบง่าย ๆ

- *เนื้อหาด้านการพัฒนาชุมชน* โดยมุ่งให้ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น กิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน สถาบันที่มีอยู่ในชุมชน ความรู้ด้านการจัดการและบริหารองค์กรต่าง ๆ ในท้องถิ่น การรวมกลุ่มและการสหกรณ์ตลอดจนโครงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ เป็นต้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากกลุ่มเป้าหมายสำคัญในการพัฒนาชุมชนมักจะเป็นนักเรียนที่อยู่นอกระบบโรงเรียน ซึ่งได้แก่ประชาชนวัยผู้ใหญ่ ความสามารถในการเรียนรู้ของบุคคลเหล่านี้จะลดลงตามอายุ กล่าวคือ ความสามารถในการเห็นและการฟังลดลง มีปฏิกิริยาโต้ตอบช้าลง มีความลังเลและความกลัวว่าจะล้มเหลวมากขึ้น ไม่ค่อยมีสมาธิและแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ ดังนั้นวิธีการให้การศึกษาแก่ประชาชนนอกจากจะอาศัยเทคนิคและหลักการศึกษาที่ใช้อยู่ในโรงเรียนปกติแล้ว ยังต้องอาศัยเทคนิคและยุทธวิธีในการฝึกอบรมที่จะให้ได้ผลในเวลาอันสั้นที่สุด และมีประสิทธิภาพมากที่สุด

2) การจัดการองค์กรชุมชน แซนเดอร์ และพอลสัน (Sander and Polsom 1950 : 76) อธิบายไว้ว่า การจัดการองค์กรชุมชนหรือการจัดระเบียบในชุมชน หมายถึง กระบวนการส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือระหว่างคนในชุมชน ซึ่งมีทั้งความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และความร่วมมือระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ภายในชุมชน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะให้เกิดความเจริญก้าวหน้าและความผาสุกแก่สมาชิกในชุมชน การจัดการองค์กรในชุมชนนี้เกิดจากแนวคิดที่ว่า การทำงานเป็นกลุ่มย่อยจะให้ผลดีมากกว่าการทำงานโดยบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียว การจัดตั้งกลุ่มขึ้นในชุมชนจะช่วยให้ประชาชนในกลุ่มยอมรับแนวความคิดหรือวิทยาการใหม่ ๆ ได้เร็วกว่าที่จะปล่อยให้ทำงานคนเดียวหรือการให้ความรู้เป็นรายบุคคล ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของคนเรามักจะยึดถือและปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่ม ถ้าหากเพื่อนบ้านหรือคนที่เขายกย่องนับถือยอมรับว่าอะไรดีอะไรเป็นการกระทำที่สมควร เขาก็กล้าที่จะปฏิบัติตาม แต่ถ้าให้เขาเริ่มก่อนหรือทำไปตามลำพัง ก็มักจะไม่ค่อยสำเร็จเพราะกลัวว่าจะล้มเหลวหรือเกิดความลังเลใจ ดังนั้นการทำงานเป็นกลุ่มย่อยจะประหยัดเวลาในการเผยแพร่ความรู้และการฝึกอบรมตลอดจนประหยัดกำลังเจ้าหน้าที่และงบประมาณค่าใช้จ่าย

ในการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรทางสังคมขึ้นในชุมชนนั้น ต้องเริ่มด้วยการสำรวจและวิเคราะห์ชุมชนเสียก่อน โดยเฉพาะในด้านโครงสร้าง จำนวนประชากร อาชีพ ทรัพยากร ประวัติความเป็นมา วัฒนธรรมท้องถิ่น ตลอดจนลักษณะพฤติกรรมและพลังทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อชุมชนนั้น จากนั้นจึงแสวงหาขุมกำลังของชุมชนที่จะนำมาใช้เป็นหลัก เช่น ผู้นำท้องถิ่นหรือบุคคลที่ชาวบ้านยอมรับนับถือ ประกอบกับการชี้แจงให้ชาวบ้านมองเห็นปัญหาของชุมชน รวมทั้งเป้าหมายในด้านต่าง ๆ ที่พวกเขาต้องการจะบรรลุหรือต้องแก้ไข ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเกิดแรงจูงใจที่จะร่วมกันแก้ไขปัญหาดังกล่าว ถ้าในชุมชนนั้นมีการขัดแย้งกันอยู่ ก็ต้องพยายามหาจุดรวมอันเป็นประโยชน์ร่วมกันของชุมชน เพื่อดึงดูดความสนใจให้สมาชิกหันหน้าเข้าหากันและประสานความสนใจเข้าด้วยกัน ถ้าหากเป็นไปได้ก็ควรหาวิธีลดความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ของบรรดาสมาชิกให้น้อยลง ไม่ให้เป็นสาเหตุหรือช่องทางของความขัดแย้งที่รุนแรง หลังจากนั้นจึงดำเนินการจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรขึ้น เช่น สหกรณ์ สมาคม กลุ่มอาชีพ ชมรมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ฯลฯ โดยเริ่มจากการประชุมกลุ่มย่อยหรือพบปะกับผู้นำท้องถิ่น เพื่อกระตุ้นให้มีโครงการเพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะหน้าของชุมชนขึ้น โครงการที่มักจะได้รับ ความสนใจจากชาวบ้านมากที่สุดคือโครงการที่มีผลต่อเด็กและลูกหลานของเขา

2.1.4 องค์กรชุมชนเข้มแข็ง

1. ความหมายของความเข้มแข็ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544: 18) ได้ให้ความหมายความเข้มแข็งของชุมชนว่า การที่ประชาชนในชุมชนต่างๆ ของเมืองหรือชนบทรวมตัวกันเป็น “องค์กรชุมชน” โดยมีการเรียนรู้ การจัดการ และการแก้ไขปัญหาพร้อมกันของคนในชุมชนแล้วถึงได้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ตลอดจนมีผลกระทบต่อภายนอกชุมชนที่ดีขึ้นตามลำดับ โดยจะเรียกชุมชนนี้ว่า กลุ่มชมรม สหกรณ์ บริษัท องค์กรชาวบ้าน เครือข่าย หรืออื่นๆ ที่มีความหมายแสดงถึงการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อผลประโยชน์ร่วมกัน และด้วยความเอื้ออาทรต่อชุมชนอื่นๆ ในสังคมด้วย

2. ลักษณะของชุมชนเข้มแข็ง มีดังนี้

- 1) สมาชิกของชุมชนมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนและชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนเอง
- 2) สมาชิกของชุมชนพร้อมที่จะร่วมกันจัดการกับปัญหาของตนและชุมชน
- 3) มีกระบวนการของชุมชนที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องจนเป็นวิถีของชุมชน ซึ่งขับเคลื่อนโดยผู้นำองค์กรชุมชน ในลักษณะเปิดโอกาสให้แก่สมาชิกทั้งหมดเข้ามามีส่วนร่วม มีความโปร่งใส และสามารถตรวจสอบได้
- 4) สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการประเมินสถานการณ์ของชุมชน กำหนดวิสัยทัศน์ร่วม ร่วมคิด ตัดสินใจ ดำเนินงาน ติดตาม และประเมินผลการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาของชุมชนผ่านกระบวนการของชุมชน
- 5) สมาชิกชุมชนเกิดการเรียนรู้ผ่านการเข้าร่วมในกระบวนการของชุมชน
- 6) มีแผนของชุมชนที่ประกอบด้วยการพัฒนาทุกๆ ด้านของชุมชน ที่มุ่งการพึ่งตนเองเอื้อประโยชน์ต่อสมาชิกชุมชนทุกๆ คน และหวังการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน
- 7) การพึ่งความช่วยเหลือจากภายนอก เป็นการพึ่งเพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งตนเองได้มากที่สุด ไม่ใช่การพึ่งพาตลอดไป
- 8) มีเครือข่ายความร่วมมือกับภาคีการพัฒนา อาจเป็นหมู่บ้าน ชุมชนอื่น ท้องถิ่น ภาคราชการ องค์กรเอกชน นักธุรกิจ นักวิชาการ และอื่นๆ ในลักษณะของการมีความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกัน
- 9) เป็นชุมชนเรียนรู้ (Learning Organization) คือ เป็นชุมชนที่ตื่นตัวอยู่ตลอดเวลา รู้ข่าวคราวทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศ รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้บางด้านที่จำเป็น เช่น ด้านอาชีพ ด้านการเมือง การปกครอง ให้กับชุมชนอย่างครอบคลุมและลึก การเรียนรู้ที่

เน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การลงมือทำการร่วมมือทำเป็นกลุ่ม เป็นความรู้จริง ผลการเรียนรู้จะเป็นพลังปัญญา พัฒนาชุมชนของตนได้

10) เป็นชุมชนที่รู้จักจัดการตนเอง (Common Management) คือ สามารถดำเนินการในสิ่งเหล่านี้ได้

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การการจัดการ (Organizing) คือ การเตรียมการเพื่อดำเนินการตามแผนข้อแรก เตรียมคน เตรียมวัสดุอุปกรณ์ เตรียมเงิน ฯลฯ
- ลงมือดำเนินการตามแผน (Implementing) คือ การเอาแผนเอาโครงการมาวางแล้วปฏิบัติตามขั้นตอนจนกว่าจะเสร็จงาน
- การประเมินผล (Evaluating) สิ่งที่ต้องดำเนินควบคู่ไปกับการดำเนินงานตามแผน คือ การกำกับงาน (monitoring) เพื่อให้แน่ใจว่า งานเริ่มดำเนินการตามเป้าหมายหรือมีปัญหาอย่างไรบ้าง ควรแก้ไขอย่างไร และเมื่องานสำเร็จแล้วควรมีการประเมินผลงานอีกครั้ง

11) เป็นชุมชนที่มีจิตวิญญาณ (Spirituality) ซึ่งการมีจิตวิญญาณนี้ อาจแสดงได้หลายอย่าง เช่น การมีสมาชิกที่มีความผูกพันรักดีกับชุมชน รู้สึกเป็นเจ้าของชุมชน มีผลประโยชน์ในปัจจุบันหรือในอนาคตร่วมกันกับชุมชน หลายๆ สิ่งนี้ทำให้ชุมชนมีชีวิตจิตใจ พร้อมทั้งจะเจริญเติบโตหรือเสื่อมสลายตามสภาพแวดล้อมและร่างกายได้

12) เป็นชุมชนที่มีสันติภาพ (Peaceful) คือ คนในชุมชนมีความสันติสุข มีคุณธรรม มีคุณภาพ สันติภาพ เป็นผลของหลายสาเหตุ เช่น คนในชุมชนมีความสุข มีความสมดุลในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประองคองรู้จักสามัคคี รู้จักการจัดการชุมชน มีผู้นำ คือ มีพลังในการวางแผนเพื่อชุมชน

3. องค์ประกอบสำคัญของชุมชนเข้มแข็ง

การเสริมสร้างความเข้มแข็งของแต่ละชุมชนจะอาศัยอยู่บนพื้นฐานของกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน และใช้ทุนทางสังคมในการจัดการเพื่อเอาชนะปัญหาที่ชุมชนต้องเผชิญ เมื่อชุมชนมีปัญหาที่จะรวมกลุ่มเพื่อระดมทรัพยากรในชุมชนมาใช้ร่วมกัน โดยในแต่ละชุมชนจะมีการพัฒนาไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชนในมิติต่างๆ เช่น มิติทางด้านเศรษฐกิจ มิติทางด้านสังคม มิติทางด้านวัฒนธรรม และมิติทางด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไม่เท่ากัน หรืออาจพัฒนาความเข้มแข็งได้เพียงบางมิติเท่านั้น นอกจากนี้เงื่อนไขและกระบวนการนำไปสู่ความเข้มแข็งในแต่ละมิติก็มีความแตกต่างกันไป จากการดำเนินงานเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคีการพัฒนาต่างๆ ได้พยายามให้ความหมายของชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งคณะอนุกรรมการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤติ คณะอนุกรรมการ

ภายใต้คณะกรรมการนโยบายสังคมแห่งชาติ ได้ให้ความเห็นชอบองค์ประกอบและลักษณะของชุมชนเข้มแข็งไว้ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544: 19-21) องค์ประกอบของชุมชนเข้มแข็ง จะประกอบด้วย

- 1) มีบุคคลหลากหลายที่รวมตัวกันเป็นองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ
- 2) มีเป้าหมายร่วมกันและยึดโยงเกาะเกี่ยวกันด้วยประโยชน์สาธารณะและของสมาชิก
- 3) มีจิตสำนึกของการพึ่งตนเอง รักและเอื้ออาทรต่อกัน และมีความรักท้องถิ่น รักชุมชน
- 4) มีอิสระในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ
- 5) มีการระดมใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเต็มที่และมีประสิทธิภาพ
- 6) มีการเรียนรู้ เชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายเป็นแนวราบ และติดต่อสื่อสารกันหลายรูปแบบ
- 7) มีการจัดทำกิจกรรมที่เป็นสาธารณะของชุมชนอย่างต่อเนื่อง
- 8) มีการจัดการบริหารงานกลุ่มที่หลากหลายและเครือข่ายที่ดี
- 9) มีการเสริมสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่หลากหลายของชุมชนสืบทอดกันตลอดไป

4. การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

ความเข้มแข็งของชุมชนจะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับชุมชนนั้น มีองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งเพียงใด ทั้งนี้องค์กรชุมชนที่มีความเข้มแข็งนั้นจะต้องมีการเตรียมคนและชุมชนด้วยการเสริมสร้างให้มีความเข้มแข็ง เพื่อเป็นฐานรองรับการแก้ปัญหาและการพัฒนาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมพร้อมกันทุกๆ ด้าน โดยมีหน่วยงานทั้งของภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชนและภาคีการพัฒนาทั้งภายในประเทศและต่างประเทศผนึกกำลังดำเนินงานการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชนในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้ด้วยตนเอง ด้วยการกระตุ้นและสร้างกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งการสร้างสภาพแวดล้อมให้ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ และมีการเรียนรู้ เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันอันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนในระยะยาว ทั้งนี้มีกิจกรรมหลักๆ ที่ดำเนินการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน สรุปได้ดังนี้

- 1) การส่งเสริมกระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเพื่อเผชิญปัญหาวิกฤติ โดยการพัฒนาศักยภาพให้คนในชุมชนรวมกลุ่มกัน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ และร่วมรักษาผลประโยชน์ของชุมชนด้วยตนเอง รวมทั้งให้ความสำคัญต่อการปรับวิถีคิดและวิธีการทำงานของบุคลากรภาครัฐ จากการเป็นผู้สั่งการมาเป็นผู้สนับสนุนชุมชนในการจัดการและแก้ไขปัญหาของชุมชนเอง

- 2) การส่งเสริมกระบวนการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในลักษณะ “ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมเรียนรู้” เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ประกอบด้วยกระบวนการส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนได้มีการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์เพื่อการพัฒนาอาชีพและเศรษฐกิจชุมชน

การพัฒนาสวัสดิการสังคมและสวัสดิการภาพของชุมชน การฟื้นฟูอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การค้นหาศักยภาพและการพัฒนาภูมิปัญญาท้องถิ่น

2.1.5 ทฤษฎีการวิเคราะห์ทางเศรษฐมิติแบบจำลองสองทางเลือก

1. แบบจำลองโพรบิต (Probit) และโลจิต (Logit)

แบบจำลองโพรบิต (Probit) คือ แบบจำลองหนึ่งที่เป็นทางเลือกสำหรับการนำมาใช้แทนแบบจำลองความน่าจะเป็นเชิงเส้น เพราะไม่มีจุดอ่อนเหมือนกับแบบจำลองความน่าจะเป็นเชิงเส้น ซึ่งจะสังเกตได้จากสมการ ดังนี้ (อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

$$\begin{aligned} y_i^* &= \beta_1 + \beta_2 x_{i2} + u_i \\ &= x_i' \beta + u_i \end{aligned} \quad (1)$$

เมื่อ y_i^* ไม่สามารถสังเกตได้นั้น

$$\text{ในขณะที่ } y = \begin{cases} 0 \\ 1 \end{cases} \quad \text{ซึ่งจะเป็นค่าที่สังเกตได้จาก } y_i^* > 0$$

$$p(y_1 = 1 | x_i) = G(x_i, \beta) \quad (2)$$

สมการ $G(x_i, \beta)$ ควรจะมีค่าระหว่าง (0,1) เท่านั้น ซึ่งหากกำหนดให้ $G(x_i, \beta) = F(x_i, \beta)$ และ $F(x_i, \beta)$ ก็ควรจะมีค่าระหว่าง (0,1) เช่นกัน ถ้าเลือกการแจกแจงของ $F(x_i, \beta)$ ให้อยู่ในรูปของการแจกแจงปกติมาตรฐาน (Standard Normal) ทั้งนี้ฟังก์ชัน $F(x_i, \beta)$ จะสามารถเขียนได้ดังนี้

$$F(x_i, \beta) = F(w) = \Phi(w) = \int_{-\infty}^w \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2}u^2\right) du \quad (3)$$

โดยที่ Φ คือ Cumulative Distribution Function (CDF) of Standard Normal Distribution

จากสมการข้างต้นนี้เรียกว่า แบบจำลองโพรบิต (Probit) ซึ่งคำว่า Probit นั้นย่อมาจากคำว่า Probability และมี CDF ดังสมการ

$$\begin{aligned} E(y_i | x_i) &= 1 \cdot p(y_i = 1 | x_i) + 0 \cdot p(y_i = 0 | x_i) \\ &= p(y_i = 1 | x_i) = x_i' \beta \end{aligned} \quad (4)$$

โดยที่ p คือความน่าจะเป็นที่ $y_i = 1$
 $1-p$ คือความน่าจะเป็นที่ $y_i = 0$

ในกรณีที่เลือกการแจกแจงให้สมการ

$$F(x_i, \beta) = F(w) = \Phi(w) = \int_{-\infty}^w \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \exp\left(-\frac{1}{2}u^2\right) du \quad (5)$$

อยู่ในรูปการแจกแจงแบบโลจิตมาตรฐาน (Standard Logit) จะสามารถเขียนแบบจำลองโลจิต (Logit) ได้ดังนี้

$$\begin{aligned} E(y_i|x_i) = F(w) = L(w) &= \frac{\exp^w}{1 + \exp^w} \\ &= \frac{1}{1 + \exp(-x_i', \beta)} \end{aligned} \quad (6)$$

ซึ่งรูปแบบจำลองโลจิต (Logit) ที่เห็นโดยทั่วไปจะอยู่ในรูป Natural Logarithm ของ Odd Ratio จะให้ผลลัพธ์เป็นแบบจำลองเส้นตรง ดังนี้

$$\ln\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) = \ln\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) + \frac{e_i}{p_i(1-p_i)} = x_i' \beta + u \quad (7)$$

ซึ่ง Odd Ratio คือ

$$\ln\left(\frac{p_i}{1-p_i}\right) = x_i' \beta \quad (8)$$

การสร้างแบบจำลองสองทางเลือก (Binary Choice) จากการข้อสมมติการคำนวณพฤติกรรม คือ การนำตัวแปรแฝง (Latent Variable) (y^*) มาเป็นตัวแทนของตัวแปร y ในแบบจำลอง ซึ่งสามารถเขียนได้ดังนี้ (Soderbom, 2009)

$$\begin{aligned} y^* &= \beta_1 + \beta_2 x_2 + \dots + \beta_k x_k + e \\ &= x\beta + e \end{aligned} \quad (9)$$

โดยที่ e คือ ค่า Residual ที่ไม่มีความสัมพันธ์กับ x ในขณะที่ไม่ได้พิจารณาถึง y^* ซึ่งเป็นแปรแฝง (Latent Variable) ถ้าหากความแตกต่างของอรรถประโยชน์มีค่า (Threshold) เกินระดับหนึ่งจะกำหนดให้มีค่าเท่ากับศูนย์ แต่จะพิจารณาถึง Discrete Choice ที่เกิดขึ้นโดยบุคคลแต่ละบุคคล ซึ่งสอดคล้องกับหลักทางเลือก (Choice Rule) ดังนี้ (Intriligator, Bodkin, & Hsiao, 1996; Soderbom, 2009; Verbeek, 2000)

$$y=1 \text{ ถ้า } y^* > 0$$

$$y=0 \text{ ถ้า } y^* \leq 0$$

$$\begin{aligned}
 p(y_i = 1) &= p(y_i^* > 0) \\
 &= p(x_i' \beta + u_i > 0) \\
 &= p(-u_i \leq x_i' \beta) \\
 &= F(x_i' \beta)
 \end{aligned}
 \tag{10}$$

เมื่อ F คือ ฟังก์ชันการแจกแจงของ $-u_i$ หรือ u_i (u_i มีการแจกแจงแบบสมมาตร)

ทั้งนี้แบบจำลองสองทางเลือก (Binary Choice Model) ที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น จะมีรูปแบบของแบบจำลองเป็นอย่างไรก็จะขึ้นอยู่กับทางเลือกการกระจายของตัวแปรสุ่ม (u_i) นั้นเอง สรุปก็คือ หากเลือกการแจกแจงแบบปกติมาตรฐาน (Normal Distribution) ก็จะได้แบบจำลองโพรบิท (Probit) หากเป็นการแจกแจงแบบโลจิสติกมาตรฐานหรือการแจกแจงแบบโลจิสติก (Standard Logit or Logistic Distribution) ก็จะได้แบบจำลองโลจิต (Logit) (Soderbom, 2009; อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

ซึ่งในกรณีที่เลือกการแจกแจงแบบโลจิสติก (Logistic Distribution) สามารถที่ได้จะเป็นดังนี้ (Soderbom, 2009)

$$\lambda(e) = \frac{\exp(-e)}{(1 + \exp(-e))^2} (\text{density}),
 \tag{11}$$

$$\Lambda(e) = \frac{\exp(e)}{(1 + \exp(-e))} (\text{CDF})$$

$$\begin{aligned}
 p(y = 1|x) &= p(y^* > 0|x) \\
 &= p(x\beta + e > 0|x)
 \end{aligned}$$

$$\text{ซึ่งจะได้} \quad = p(e > -x\beta)
 \tag{12}$$

$$= 1 - \Lambda(-x\beta) (\text{Integrate})$$

$$= \Lambda(x\beta) (\text{Exploit Symmetry})$$

โดยที่ ขั้นตอนสุดท้ายของสมการนี้คือ การแจกแจงแบบโลจิสติก (Logistic Distribution)

ซึ่งในกรณีที่เลือกการแจกแจงปกติมาตรฐาน (Normal Distribution) สามารถที่ได้จะเป็น

ดังนี้ (Soderbom, 2009)

$$\begin{aligned}
p(y = 1|x) &= p(y^* > 0|x) \\
&= p(x\beta + e > 0|x) \\
&= p(e > -x\beta) \\
&= 1 - N\left(-\frac{x\beta}{\sigma}\right) \text{ (Integrate)} \\
&= \Phi(x\beta)
\end{aligned} \tag{13}$$

โดยที่ $\sigma=1$ เกิดจากการแจกแจงแบบมาตรฐานปกติ (Standard Normal Distribution) ซึ่งเป็นแบบจำลองรองรับ (Binary Response Model) ของแบบจำลองโพรบิต (Probit)

2. วิธีการประมาณค่าของแบบจำลองโดยการประมาณค่าความควรจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood)

การประมาณค่าของแบบจำลองโลจิสติก (Logit) และ โพรบิต (Probit) โดยปกติแล้วมักจะใช้วิธีความควรจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood) ในการประมาณค่าโดยทั่วไปความน่าจะเป็นที่ค่าสังเกต i ที่มี $y_i = 1$ ซึ่งค่าความน่าจะเป็นคือ $p(y_i = 1|x_i)$ เป็นสมการของพารามิเตอร์ β ที่ไม่ทราบค่า ในทำนองเดียวกันกับ $y_i = 0$ ดังนั้น สมการความควรจะเป็นสำหรับทุกหน่วยสังเกต n จะสามารถเขียนได้ดังนี้ (อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

$$\ln L(\beta) = \prod_{i=1}^n p(y_i = 1|x_i, \beta)^{y_i} p(y_i = 0|x_i, \beta)^{1-y_i} \tag{14}$$

จะสามารถเขียนสมการ Likelihood Function ขึ้นมาใหม่ได้ โดยการรวม β เข้าเป็นส่วนหนึ่งของความน่าจะเป็นและแทนค่าใหม่โดยที่ $p(y_i = 1|x_i, \beta) = F(x_i')$ ได้ดังนี้

$$\ln L(\beta) = \sum_{i=1}^n y_i \ln F(x_i', \beta) + \sum (1 - y_i) \ln(1 - F(x_i', \beta)) \tag{15}$$

เมื่อแทนค่า F ด้วยรูปแบบการแจกแจงที่เหมาะสม เช่น แบบมาตรฐานปกติ (Standard Normal) หรือแบบโลจิสติก (Logistic Distribution) จะสามารถเขียนสมการ Log Likelihood ที่สามารถนำไปหาค่าพารามิเตอร์ขั้นต่อไป โดยการหาค่าอนุพันธ์ของสมการ

$$\ln L(\beta) = \sum_{i=1}^n y_i \ln F(x'_i, \beta) + \sum (1 - y_i) \ln(1 - F(x'_i, \beta)) \quad (16)$$

และพิจารณาจาก β จะได้ว่า

$$\frac{\partial \ln L(\beta)}{\partial(\beta)} \sum_{i=1}^{n_i} \left[\frac{y_i - F(x'_i, \beta)}{F(x'_i, \beta) (1 - F(x'_i, \beta))} f(x'_i, \beta) \right] x_i = 0 \quad (17)$$

เมื่อ $f = F'$ คือ ค่าอนุพันธ์ของ F (Distribution Function) ดังนั้น f จึงเป็นค่า Density Function ในวงเล็บใหญ่ [ ] เรียกว่า Generalized Residual ซึ่งเป็นค่าส่วนเกินทั่วไปของแบบจำลอง และจะมีค่าต่างกันในกรณีที่ $y_i = 1$ และ $y_i = 0$ ดังนี้

$$\text{กรณีที่ } y_i = 1, \quad f(x'_i, \beta) / F(x'_i, \beta) \quad (18)$$

$$\text{กรณีที่ } y_i = 0, \quad -f(x'_i, \beta) / (1 - F(x'_i, \beta)) \quad (19)$$

$$\text{จากสมการ} \quad \frac{\partial \ln L(\beta)}{\partial(\beta)} \sum_{i=1}^{n_i} \left[\frac{y_i - F(x'_i, \beta)}{F(x'_i, \beta) (1 - F(x'_i, \beta))} f(x'_i, \beta) \right] x_i = 0 \text{ ี่แสดงถึง}$$

เงื่อนไขขั้นแรกของการหาค่าสูงสุดสำหรับ Log likelihood Function ซึ่งสามารถตีความหมายได้ว่าการอธิบายตัวแปรแต่ละตัวจะต้องเป็นอิสระจากค่าส่วนเกิน (Residual) สำหรับแบบจำลองโลจิต (Logit) จะสามารถเขียนได้ดังนี้

$$\frac{\partial \ln L(\beta)}{\partial \beta} = \sum_{i=1}^n \left[y_i - \frac{\exp(x'_i)}{1 + \exp(x'_i, \beta)} \right] x_i = 0 \quad (20)$$

ซึ่งผลของสมการข้างต้น ก็คือ ค่า $\tilde{\beta}$ ที่ได้จากการประมาณค่าด้วย Maximum Likelihood และจะสามารถประมาณค่าความน่าจะเป็นที่ $y_i = 1$ เมื่อกำหนดค่า x_i ดังนี้

$$\tilde{p}_i = \frac{\exp(x'_i, \tilde{\beta})}{1 + \exp(x'_i, \tilde{\beta})} = \frac{1}{1 + \exp^{-x_i, \tilde{\beta}}} \quad (21)$$

ซึ่งสมการข้างต้น ก็คือ ผลของการประมาณค่าจากสมการ

$$E(y_i|x_i) = F(w) = L(w) = \frac{\exp^w}{1 + \exp^w} \quad (22)$$

$$= \frac{1}{1 + \exp(-x'_i, \beta)}$$

ด้วยวิธีความควรจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood) และเงื่อนไขขั้นที่หนึ่งสำหรับแบบจำลองโลจิสต์ (Logit) หมายความว่า

$$\sum_{i=1}^n \tilde{p}_i x_i = \sum_{i=1}^n y_i x_i \quad (23)$$

ถ้าค่า x_i คือ ค่าตัดแกนหรือค่าคงที่ ดังนั้นผลรวมของค่าความน่าจะเป็นย่อมเท่ากับผลรวมของ y_i หรือจำนวนของ y_i ที่มีค่าเท่ากับ 1 และในกรณีที่ตัวแปรอธิบายตัวใดตัวหนึ่งมีลักษณะเป็นตัวแปรหุ่น (Dummy Variable) ความถี่จากการพยากรณ์จะเท่ากับความถี่ที่เกิดขึ้นจริง สำหรับขั้นที่สองของวิธีการประมาณค่าความควรจะเป็นสูงสุด (Maximum Likelihood) ก็คือเมตริกซ์ของอนุพันธ์ขั้นที่สองจะมีค่าเป็นลบอย่างแน่นอน เพื่อให้ค่า $\tilde{\beta}$ จะทำให้ Likelihood Function มีค่าสูงสุดอย่างแท้จริง (อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

3. การตีความหมาย

แบบจำลองโพรบิต (Probit) และแบบจำลองโลจิสต์ (Logit) คือแบบจำลองที่ดัดแปลงมาจากแบบจำลองความน่าจะเป็นเชิงเส้น ซึ่งอาศัยรูปแบบการแจกแจงแบบมาตรฐานปกติ และแบบโลจิสติก ทั้งนี้ตัวแปรจึงมีค่าความคาดหวัง (Expectation) จะมีค่าเท่ากับ 0 แต่สำหรับความแปรปรวน (Variance) จะมีค่าต่างกัน ซึ่งแบบจำลองโพรบิต (Probit) จะมีค่าเท่า 1 ส่วนแบบจำลองโลจิสต์ (Logit) จะมีค่าเท่ากับ $\pi^2/3$ ทั้งนี้ก็เพราะฟังก์ชันการแจกแจงของทั้งสองแบบจำลองมีความคล้ายคลึงกัน ถ้าหากมีการปรับค่าความแตกต่างแล้ว ค่า β จากแบบจำลองโลจิสต์ (Logit) จะใหญ่กว่าแบบจำลองโพรบิต (Probit) ด้วยค่า $\pi/3$ คือ $\tilde{\beta} = 1.6\tilde{\beta}_{probit}$ ซึ่งผลจากการวิเคราะห์จะใกล้เคียงกันมาก (Intriligator et al., 1996)

การตีความหมายจากค่าสัมประสิทธิ์ที่ได้จากแบบจำลองโพรบิต (Probit) และ โลจิสต์ (Logit) นั้นทำได้ยากกว่า ซึ่งไม่เหมือนกับค่าสัมประสิทธิ์ ($\hat{\beta}$) ที่ได้จากแบบจำลองเชิงเส้นทั่วไป ซึ่งการตีความจากสมการ $\ln\left(\frac{p}{1-p}\right) = x'_i, \beta$ สำหรับแบบจำลองโลจิสต์ (Logit) นั้น ค่า β คือ ผล

การจากเปลี่ยนแปลงของตัวแปรที่มีผลต่อ $\ln\left(\frac{p}{1-p}\right)$ เพื่อที่จะตีความหมายให้ตรงกับตาม
วัตถุประสงค์ของการวิเคราะห์ที่ต้องการทราบว่าตัวแปรมิตีผลต่อโอกาสความน่าจะเป็นที่ $y = 1$
ซึ่งจะพิจารณาได้จากสมการดังนี้ (อารี วิบูลย์พงษ์, 2549)

$$E(y_i|x_i) = F(w) = L(w) = \frac{\exp^w}{1 + \exp^w} \quad (24)$$

$$= \frac{1}{1 + \exp(-x'_i, \beta)}$$

หรือพิจารณาจากผลที่ได้จากการประมาณค่า ซึ่งก็คือ

$$\tilde{p} = \frac{1}{1 + \exp^{-x'_i, \beta}} \quad (25)$$

หมายความว่าที่ $y = 1$ จะมีโอกาสความน่าจะเป็นเท่าไร จะขึ้นอยู่กับค่า x_i ซึ่งในส่วน
ของการเปลี่ยนแปลงของ x_k ที่มีต่อค่า p จะสามารถหาได้จากค่าอนุพันธ์ของ Likelihood
Function ดังนี้

$$\frac{\partial P_i}{\partial x_{ik}} = \frac{\partial L(x'_i, \beta)}{\partial x_{ik}} = \frac{\exp^{x'_i, \beta}}{(1 + \exp^{x'_i, \beta})^2} \beta_k \quad (26)$$

ผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal Effect) คือ การที่ตัวแปรต้นมีค่าเพิ่มขึ้น 1 หน่วย แล้วตัว
แปรตามจะมีค่าเปลี่ยนแปลงไปเท่าไร จากสมการที่ (26) คือ ผลกระทบส่วนเพิ่ม (Marginal
Effect) ของ x_k ที่มีผลต่อค่าความน่าจะเป็นที่ $y = 1$ ถ้ามีค่าเป็นบวกจะหมายความว่า ค่าความน่า
จะเป็น (Probability) ที่ $y = 1$ จะมีค่าสูงขึ้นตาม x_k ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งผลกระทบของ x_k เท่ากับ

$$\frac{\partial \Phi(x'_i, \beta)}{\partial x_{ik}} = \phi(x'_i, \beta) \beta_k \quad (27)$$

จากผลกระทบส่วนเพิ่มของสมการข้างต้น จะมีลักษณะเป็นฟังก์ชันไม่เชิงเส้น
(Nonlinear) ของค่าพารามิเตอร์ เมื่อ ϕ คือ

$$\text{Standard Normal Density Function} = \left((2\pi)^{\frac{1}{2}} \exp\left(-\frac{(x'_i, \beta)^2}{2}\right) \right) \quad (28)$$

ขนาดของผลกระทบของ x_k ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของค่าความน่าจะเป็นนั้นจะขึ้นอยู่กับค่าสัมประสิทธิ์ β_k และขึ้นอยู่กับค่า x_{ik} ของแต่ละหน่วย i และเครื่องหมายของค่า β นั้น จะบ่งบอกถึงทิศทางของผลกระทบ (อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

4.ความน่าเชื่อถือของแบบจำลอง (Goodness of fit)

การประเมินค่าความน่าเชื่อถือ หรือความสามารถในการกำหนดแบบจำลองว่าสามารถสะท้อนความสัมพันธ์ของตัวแปรจากข้อมูลตัวอย่างได้ดีเพียงไร ซึ่งจะมีลักษณะใกล้เคียงกับการประเมินของแบบจำลองถดถอยเชิงเส้น ที่ใช้ค่า $R^2 = \frac{\text{var}(\hat{y})}{\text{var}(y)}$ (Soderbom, 2009)

สำหรับแบบจำลองสองทางเลือก (Binary Choice) นั้นจะสามารถประเมินได้ 2 รูปแบบ ดังนี้ 1) ดูจากความแม่นยำในการคำนวณค่าความน่าจะเป็นกับความถี่ในการตอบสนองให้ $y = 1$ หรือ 2) ดูจากค่าความแม่นยำในการพยากรณ์ว่า y มีค่าเท่า 0 หรือ 1 ซึ่งสำหรับแบบจำลองสองทางเลือกนั้นมีวิธีประเมินความน่าเชื่อถือหลายวิธีซึ่งต่างจากแบบจำลองถดถอยเชิงเส้น ซึ่งการประเมินแบบจำลองโดยการเปรียบเทียบกันระหว่างแบบจำลองที่มีตัวแปรอธิบายและไม่มีตัวแปรอธิบาย หากให้ค่า $\text{Log } L_1$ เป็นค่าสูงสุดของ Log Likelihood Function ที่มีตัวแปรอธิบาย และ $\text{Log } L_0$ เป็นค่าสูงสุดของ Log Likelihood Function ที่ไม่มีตัวแปรอธิบาย จึงเป็นค่าที่คาดได้ว่า $\text{Log } L_1 \geq \text{Log } L_0$ หากความแตกต่างของค่าทั้งสองยิ่งมาก นั้นย่อมหมายความว่าความสามารถของแบบจำลองไม่มีข้อจำกัด (L_1) ในการอธิบายความน่าจะเป็นสูงสุดได้ ซึ่งการวัดความแม่นยำที่อาศัยค่าทั้งสองมีดังนี้ (อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

วิธี *pseudo* R^2

$$\text{pseudo } R^2 = 1 - \frac{1}{1 + 2(\log L_1 - \log L_0)/n} \quad (29)$$

โดยที่ n คือ หน่วยสังเกต หรือขนาดของตัวอย่าง

หรือวิธี *Mc Fadden* R^2

$$\text{Mc Fadden } R^2 = 1 - \frac{\log L_1}{\log L_0} \quad (30)$$

เนื่องจาก Log Likelihood เป็นผลบวกของ Log Probability ดังนั้น $\text{Log } L_0 \leq \text{Log } L_1 < 0$ ซึ่งก็จะหมายความว่า ค่า R^2 ของทั้งสองแบบนี้จะมีค่าอยู่ระหว่าง 0 กับ 1 หากค่าสัมประสิทธิ์

ของสโโลปทุกตัวมีค่าเท่ากับ 0 ค่า $\text{Log } L_0$ จะเท่ากับ $\text{Log } L_1$ ดังนั้น ค่า R^2 ของทั้งสองจะมีค่าเท่ากับ 0

ดังนั้นแบบจำลอง $Mc FaddenR^2$ จึงเป็นแบบจำลองที่มีความสามารถในการอธิบายค่าความน่าจะเป็นของแต่ละหน่วยสังเกต i และความน่าจะเป็นของ Log Likelihood จะมีค่าเท่ากับ 1 และนั่นก็คือ Log Likelihood จะมีค่า $\text{Log } L_1 = 0$ ซึ่งสำหรับทางทฤษฎีแล้วจะมีแต่การวัดความแม่นยำของ $Mc FaddenR^2$ ที่สามารถมีค่าเพดานเท่ากับ 1 ได้ แต่ในทางปฏิบัตินั้น ดัชนีวัดค่าความแม่นยำของแบบจำลองทางเลือกมักมีค่าต่ำ ซึ่งค่า $Mc FaddenR^2$ ในแบบจำลองโลจิต (Logit) มักมีค่าอยู่ในช่วง 0.20-0.40 (Verbeek, 2000)

การประเมินค่าความสามารถของแบบจำลองอีกวิธีหนึ่งก็คือ การเปรียบเทียบจำนวนที่ถูกต้องของการพยากรณ์ว่า $y_i = 1$ หรือไม่ โดยจะพิจารณาจากค่าความน่าจะเป็น ($\tilde{p}$) ซึ่งก็คือ $F(x'_i, \tilde{\beta})$ ถ้า $F(x'_i, \tilde{\beta}) > \frac{1}{2}$ จะถือว่า y_i มีค่าเท่ากับ 1 เพราะ $F(0) = \frac{1}{2}$ สำหรับการแจกแจงที่สมมาตรรอบค่า 0 ดังนั้น (อารี วิบูลย์พงศ์, 2549)

$$\begin{aligned} \tilde{y}_i &= 1 && \text{ถ้า } x'_i, \tilde{\beta} > 0 \\ \tilde{y}_i &= 0 && \text{ถ้า } x'_i, \tilde{\beta} \leq 0 \end{aligned} \quad (31)$$

ซึ่งสัดส่วนความผิดพลาดในการพยากรณ์ ก็คือ

$$Wr_1 = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \tilde{y}_i)^2 \quad (32)$$

โดยที่สัดส่วนของความผิดพลาดนี้จะถูกนำไปเปรียบเทียบกับสัดส่วนที่ถูกใช้เป็นมาตรฐาน ก็คือ Wr_0 ซึ่งจะได้จากแบบจำลองที่มีเฉพาะค่าคงที่ ส่วนในแบบจำลองนี้จะพยากรณ์ได้ว่า ถ้า $\tilde{p} = n_1 / n > \frac{1}{2}$ เมื่อ $n_1 = \sum_i y_i$ จะเท่ากับจำนวน y_i ที่มีค่าเป็น 1 และสัดส่วนของการพยากรณ์ที่ผิด ได้แก่

$$\begin{aligned} Wr_0 &= 1 - \tilde{p} && \text{ถ้า } \tilde{p} > 0.5 \\ &= \tilde{p} && \text{ถ้า } \tilde{p} \leq 0.5 \end{aligned} \quad (33)$$

$$\text{ซึ่งดัชนีวัดความสามารถของแบบจำลอง คือ } R^2_p = 1 - \frac{Wr_1}{Wr_0} \quad (34)$$

เนื่องจากมีความเป็นไปได้ว่าแบบจำลองสามารถพยากรณ์ได้น้อยกว่าแบบจำลองที่มีเฉพาะค่าคงที่ อาจจะพบว่า $Wr_1 > Wr_0$ ซึ่งในกรณีนี้ ค่า R^2 จะมีค่าติดลบ และควรสังเกตว่า $Wr_0 \leq$

0.5 หรือไม่ หากใช้แสดงว่ามีแต่แบบจำลองที่ง่ายที่สุดสามารถพยากรณ์ผิดได้มากที่สุดก็คือ ครั้งหนึ่งของจำนวนหน่วยสังเกต ดังนั้นถ้าหากว่า 90% ของกลุ่มตัวอย่าง มี $y_i = 1$ เราควรมี $Wr_0 = 0.1$ ซึ่งผลก็คือ ความสามารถในการพยากรณ์ได้ถูกต้องนี้จะต้องสูงถึง 90% โดยที่สัดส่วนการพยากรณ์ที่ถูกต้อง $(1 - Wr_1)$ ที่จริงแล้วไม่ได้แสดงถึงคุณภาพที่แท้จริงของแบบจำลองได้ เพราะยังไม่สามารถวัดความถูกต้องได้สมบูรณ์ 100% ที่เดียว (Verbeek, 2000)

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในส่วนนี้จะเป็นการกล่าวถึงงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ซึ่งเป็นงานศึกษาเกี่ยวกับกองทุนหมู่บ้านและสถาบันการเงินในชุมชน ดังนี้

กมลลักษณ์ ดิษยพันธ์ (2545) ได้ศึกษาถึงศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน ศักยภาพของสมาชิกและชุมชน รวมถึงปัญหาและอุปสรรคในการจัดกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ โดยมีกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ สมาชิกกองทุน 170 ราย และคณะกรรมการ 170 ราย ใน 34 หมู่บ้าน การรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม การสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงปริมาณ โดยใช้ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าสูงสุด ค่าต่ำสุด ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ใช้การสนทนากลุ่ม จากผลการศึกษาพบว่า ศักยภาพในการจัดการกองทุนหมู่บ้าน เริ่มจากการมีส่วนร่วมของสมาชิกและชุมชน ตั้งแต่การรวบรวมกลุ่มเพื่อจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน กำหนดวัตถุประสงค์ของการจัดตั้ง สมาชิกและคณะกรรมการส่วนใหญ่มีความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับกองทุนในระดับดี รวมถึงการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การตัดสินใจในการกำหนดระเบียบ ข้อบังคับของกองทุนหมู่บ้าน และร่วมปฏิบัติตามระเบียบที่ตั้งไว้ มีการสมัครเข้าเป็นสมาชิกมากกว่าครึ่งหนึ่งของครัวเรือนทั้งหมดในหมู่บ้าน ร่วมดำเนินกิจกรรมของกองทุนร่วมกัน สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านให้ความร่วมมือในการประชุมสม่ำเสมอ คณะกรรมการได้จัดทำรายงานการประชุม จัดทำบัญชีชี้แจงให้สมาชิกทราบเป็นครั้งคราว มีความโปร่งใสในการบริหารจัดการกองทุน และสมาชิกส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการจัดการกองทุนหมู่บ้านของตนเอง จากผลการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพของสมาชิกและชุมชนพบว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านส่วนใหญ่มีความรู้ระดับปานกลาง จากการสนทนากลุ่มสรุปได้ว่า กรรมการมีความรู้ในระดับปานกลาง สมาชิกและคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านมีส่วนร่วมในกองทุนหมู่บ้านระดับปานกลางและดีตามลำดับ ปัญหาและข้อเสนอแนะในการจัดการกองทุนหมู่บ้านของสมาชิกและคณะกรรมการส่วนใหญ่ คือ เงินกองทุนไม่เพียงพอ ควรปรับเพิ่มให้เหมาะสมกับขนาดของหมู่บ้าน อัตราดอกเบี้ยสูง ระยะเวลาการกู้ยืมสั้นเกินไป ควรปรับลดอัตราดอกเบี้ยและขยายระยะเวลาการกู้ยืมตามลักษณะโครงการ คณะกรรมการยังขาดเงินทุนในการบริหารจัดการ และค่าตอบแทน ควรมีการจัดสรร

เงินทุนในการบริหารจัดการ ค่าตอบแทนหรือเบี้ยเลี้ยงให้แก่คณะกรรมการให้เพียงพอ เพื่อเป็น
สิ่งจูงใจในการปฏิบัติงาน ควรจัดเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องมาดูแลช่วยเหลือเป็นระยะๆ ควรมีระยะเวลา
ในการศึกษาข้อมูลก่อนการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้าน และควรมีการประสานงานกับหน่วยงานที่
เกี่ยวข้องเพื่อขยายผลกองทุนหมู่บ้าน เช่น ส่งเสริมอาชีพ และจัดหาตลาดผลผลิต เป็นต้น

ฉัตรสุมณ ทักสนา (2549) ได้ศึกษาถึงประสิทธิภาพของกองทุนหมู่บ้านเกษตรใหม่ ตำบล
หนองหาร อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านที่มีต่อสมาชิกและ
ชุมชน และศึกษาแนวทาง การพัฒนารูปแบบและการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านเกษตรใหม่
โดยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและประธานกองทุนในเชิงลึก การสำรวจเชิง
เอกสาร และแบบสอบถามสมาชิกกองทุนหมู่บ้านจำนวน 92 คน ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกส่วนใหญ่
เป็นเพศชาย ร้อยละ 67.4 มีอายุระหว่าง 31-40 ปี ร้อยละ 38.0 การศึกษาระดับประถมศึกษา
ร้อยละ 29.3 มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินร้อยละ 46.7 มีอาชีพ ไร่จ้างทั่วไปและทำสวนในสัดส่วนเท่ากัน
ร้อยละ 22.8 รายได้เฉลี่ยส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง 10,001- 15,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 25
รายจ่ายเฉลี่ย 5,001-10,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 45.7 หนี้สินรวมหลังจากเข้าเป็นสมาชิก
ส่วนใหญ่ต่ำกว่า 30,000 บาท คิดเป็นร้อยละ 43.5 ในขณะที่ เงินออมสมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 79.3
มีเงินออมต่ำกว่า 1,000 บาท ในด้านการจัดการกองทุน พบว่า กองทุนหมู่บ้านมีการบริหารจัดการ
อย่างมีประสิทธิภาพสามารถตอบสนองวัตถุประสงค์การจัดตั้ง และมีกำไรจากการดำเนินการ ผล
การศึกษาด้านผลกระทบ กองทุนมีผลกระทบต่อสมาชิกและ ชุมชนในด้านอาชีพ รายได้ รายจ่าย
หนี้สิน เงินออมและทุนสังคม อย่างไรก็ตาม การพัฒนารูปแบบ และการบริหารจัดการกองทุน
สมาชิกส่วนใหญ่ต้องการให้พัฒนาเป็นนิติบุคคล

ราชนนทร์ บุญวงศ์ (2549) ได้ศึกษาถึงศักยภาพในการพัฒนากองทุนหมู่บ้านให้เป็น
ธนาคารหมู่บ้านของหมู่บ้านบ้านป่าไผ่กลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ ที่มีวัตถุประสงค์ใน
การศึกษา 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อศึกษาถึงรูปแบบการปรับเปลี่ยนกองทุนหมู่บ้านให้เป็น
ธนาคารหมู่บ้าน และประการที่สองเพื่อศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนรูปแบบจาก
กองทุนหมู่บ้านให้เป็นธนาคารหมู่บ้าน ของหมู่บ้านป่าไผ่กลาง อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่
โดยมีข้อสมมุติฐานว่า ความสำเร็จที่ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนจากกองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคาร
หมู่บ้านมาจาก ปัจจัยทางด้านสมาชิก ปัจจัยทางด้านคณะกรรมการ และปัจจัยทางด้านหน่วยงาน
สนับสนุน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ประกอบด้วย สมาชิกกองทุนหมู่บ้าน 180 คน
กรรมการกองทุนหมู่บ้าน 15 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชน อำเภอสันกำแพง จังหวัด
เชียงใหม่ 2 คน และเจ้าหน้าที่ธนาคารออมสิน สาขาสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ 2 คน เครื่องมือที่
ใช้ในเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้สถิติเชิงบรรยายและเชิงพรรณนา

ผลการศึกษการปรับเปลี่ยนจากกองทุนหมู่บ้านเป็นธนาคารหมู่บ้าน พบว่า หลังจากที่ดำเนินงานในรูปของกองทุนหมู่บ้านมาแล้ว เป็นระยะเวลา 4 ปี ประสบผลสำเร็จในการบริหารงาน โดยได้รับการประเมินผลจากคณะกรรมการสนับสนุนระดับอำเภอ ให้อยู่ในระดับ AA ประกอบกับได้รับการสนับสนุนจาก สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสันกำแพง และธนาคารออมสินสาขาสันกำแพง ในด้านเงินทุน และความรู้ในด้านการจัดตั้งเป็นธนาคารหมู่บ้าน รวมไปถึงความพร้อมของสมาชิกในการบริหารงานในรูปแบบธนาคารหมู่บ้าน ดังนั้น จึงทำให้กองทุนหมู่บ้านบ้านป่าไผ่กลาง ได้ยกระดับเป็นธนาคารหมู่บ้าน เมื่อ เดือนธันวาคม 2547 ผลการศึกษาปัจจัยที่ทำให้สามารถปรับเปลี่ยนจากกองทุนหมู่บ้าน เป็นธนาคารหมู่บ้านทางด้านสมาชิก พบว่า ประชากรร้อยละ 80 ของหมู่บ้านป่าไผ่กลาง เป็นสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน แสดงว่า ประชากรส่วนใหญ่มีส่วนร่วมในกองทุน นอกจากนี้ สมาชิกกองทุนส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับกองทุนอยู่ในระดับดี มีส่วนร่วมในการเลือกตั้งคณะกรรมการกองทุน และกำหนดนโยบาย ตลอดจนระเบียบ ข้อบังคับของกองทุน และมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและประเมินผลกองทุน ในด้านการใช้บริการกองทุน พบว่า สมาชิกส่วนใหญ่ร้อยละ 50 มีการกู้ยืมจากกองทุน โดยเฉลี่ยประมาณคนละ 15,000 บาท และผู้ที่กู้ยืมได้ใช้เงินกู้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่ขอกู้ และส่งชำระคืนตรงตามกำหนดผลสำเร็จที่เกิดจากปัจจัยทางด้านคณะกรรมการกองทุน พบว่าคณะกรรมการส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง และมีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินงานกองทุนอยู่ในระดับดีมาก ส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาอยู่ในระดับปริญญาตรี และมีผลการปฏิบัติงานทางด้านต่างๆ อยู่ในระดับดีมาก เกี่ยวกับการจัดการประชุมชี้แจงให้กับสมาชิก การมีส่วนร่วมในการระดมทุนจากสมาชิก และพิจารณาเงินกู้แก่สมาชิก ให้เป็นไปตามเงื่อนไข ในด้านการบริหารกองทุน พบว่า คณะกรรมการสามารถบริหารเงินกองทุนให้เกิดผลกำไร ประมาณร้อยละ 6 ของเงินกองทุน และมีปริมาณหนี้ค้างชำระซึ่งได้รับการแก้ไขแล้วประมาณร้อยละ 5 ผลสำเร็จในด้านปัจจัยจากผู้สนับสนุน พบว่า จะมีสององค์กรหลักที่ทำให้การสนับสนุน คือ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสันกำแพง และธนาคารออมสินสาขาสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยที่สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอสันกำแพง ให้การสนับสนุนในด้านเป็นที่ปรึกษาในการดำเนินงาน การบริหารจัดการ และเป็นตัวกลางในการประสานงานกับภาครัฐ ส่วนธนาคารออมสินสาขาสันกำแพง ให้การสนับสนุนเกี่ยวกับความรู้ทางด้านเอกสารการลงบัญชี และคอมพิวเตอร์ รวมทั้งให้คำปรึกษาด้านการเงินแก่คณะกรรมการกองทุน

ไพศาล วิมลรัตน์ (2550) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของกองทุนหมู่บ้านฯ ต่อการพัฒนาชนบทไทยเป็นการศึกษาถึงความสำคัญของกองทุนหมู่บ้านที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจครัวเรือนของสมาชิกกองทุนฯ โดยศึกษาจากการกู้ยืมเงินจากแหล่งอื่นๆของสมาชิกกองทุน วัตถุประสงค์ของการกู้ยืม ศึกษาถึงรายได้รายจ่าย หนี้สินและเงินออม โดยเปรียบเทียบก่อนหลังการเป็นสมาชิก

กองทุนหมู่บ้าน รวมถึงผลกระทบของนโยบายนี้ต่อการพัฒนาชนบทของไทย เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนาโดยการสำรวจเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 578 คน โดยสุ่มเลือกจังหวัดจากแต่ละภาคๆละ 1 จังหวัด และสุ่มเลือกอำเภอในจังหวัดนั้น 1 อำเภอ และสุดท้าย สุ่มมา 1 ตำบล ซึ่งภาคเหนือได้แก่ ตำบลแม่สุก อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง, ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตำบลห้วยโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดกาฬสินธุ์, ภาคกลาง ตำบลบ้านปึก อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี, ภาคใต้ ตำบลนาขยาด อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล เป็นแบบสัมภาษณ์มีข้อคำถามแบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ ข้อมูลเกี่ยวกับลักษณะของประชากร ข้อมูลเกี่ยวกับการเป็นสมาชิกกองทุนฯ ข้อมูลเกี่ยวกับระบบเศรษฐกิจในครัวเรือนและข้อมูลเกี่ยวกับความเห็นต่อประโยชน์ของกองทุนฯ รวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผลการศึกษาพบว่า สมาชิกกองทุนหมู่บ้านฯ มีการกู้เงินจากแหล่งอื่นๆ อีกร้อยละ 31.4 วัตถุประสงค์ในการกู้เงิน เพื่อประกอบกิจกรรมในการทำธุรกิจส่วนตัว รวมถึงการจัดหาเครื่องมือในการผลิตร้อยละ 63.8 ส่วนใหญ่สมาชิกมีรายได้จากการประกอบอาชีพตามปกติร้อยละ 56.7 มีรายได้จากการประกอบอาชีพที่ลงทุนตากการกู้เงินกองทุนหมู่บ้านร้อยละ 46.6 มีรายจ่ายส่วนใหญ่เพื่อการอุปโภคบริโภคร้อยละ 88.3 สรุปในภาพรวม พบว่ามีรายได้น้อยกว่ารายจ่ายร้อยละ 48.6 ภายหลังการเป็นสมาชิกกองทุนฯ ยังคงมีการเสียดอกเบี้ยเงินกู้เท่าเดิมร้อยละ 84 เสียดอกเบี้ยเงินกู้ลดลงร้อยละ 11.2 มีภาระหนี้สินเพิ่มขึ้นร้อยละ 46.4 และลดลงร้อยละ 30.2 มีรายจ่ายเพิ่มขึ้นร้อยละ 49.8 และมีเงินออมเพิ่มขึ้นร้อยละ 26.2 โดยสรุปรวมสมาชิกกองทุนหมู่บ้านเห็นว่า มีความเป็นอยู่ดีขึ้นเล็กน้อย ร้อยละ 59.1 และกองทุนมีประโยชน์ต่อชุมชนร้อยละ 72.9 ผู้ศึกษาได้เสนอว่า นโยบายกองทุนหมู่บ้านหากปราศจากการควบคุมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์แล้ว ก็จะไปกระตุ้นการบริโภค ส่งเสริมให้คนจนใช้จ่ายเกินตัว ความพยายามในการแก้ไขปัญหาความยากจนก็จะยังคงไม่ประสบความสำเร็จ

สรารุช นิยมทรัพย์ (2550) ได้ศึกษาถึงความเป็นมาของกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมือง และศึกษาถึงผลกระทบจากนโยบายกองทุนฯ ในพื้นที่กรณีศึกษาคำบลนครปฐม อำเภอเมือง จังหวัดนครปฐม ด้านเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง ที่มีต่อกลุ่มผลประโยชน์และประชาชน มีวิธีการศึกษาคือ การค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงอินเทอร์เน็ต และมีกรสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกกองทุนจำนวน 16 ราย และประธานกองทุน 8 หมู่บ้าน ผลการศึกษาพบว่า ด้านเศรษฐกิจ สมาชิกกองทุนฯ ได้รับผลประโยชน์จากเงินกู้ สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาผลผลิตก่อให้เกิดการลงทุน การจ้างงาน การสร้างมูลค่าเพิ่ม และนำไปสู่การเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ซึ่งเป็นเป้าหมายสำคัญที่สุดของเศรษฐกิจระบบทุนนิยม ด้านสังคม กองทุนหมู่บ้านเป็นจุดรวมของชุมชนในหมู่บ้านที่มาร่วมแรงร่วมใจกันในการร่วมคิด ร่วมทำกิจการ ร่วมตัดสินใจ ถือเป็นการมีส่วนร่วมของประชาชนทำให้เกิดความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ในการทำกิจกรรมเพิ่ม

ผลผลิต การสืบสานภูมิปัญญาและประเพณีท้องถิ่น สร้างความรักความสามัคคีทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ด้านการเมือง เกิดปฏิสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพรรคการเมือง นักการเมืองระดับชาติ นักการเมืองท้องถิ่นกับประชาชนในชุมชนและหมู่บ้าน โยการใช้นโยบายกองทุนหมู่บ้านครบงาปัจจุบันทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อสร้างอำนาจทางการเมือง ส่งผลให้การเลือกตั้งทั่วไปในวันที่ 6 มกราคม พ.ศ. 2544 นักการเมืองจังหวัดนครปฐมสังกัดพรรคไทยรักไทยที่เป็นเจ้าของนโยบายกองทุนหมู่บ้านฯ ชนะการเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครบทั้ง 5 เขต

อัมพร มาแสง (2551) ได้วิเคราะห์ศักยภาพการดำเนินงานของกองทุนหมู่บ้านในจังหวัดเชียงใหม่ และประเมินความคิดเห็นของสมาชิกที่มีต่อกองทุนหมู่บ้าน กลุ่มตัวอย่างได้จากการสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย โดยวิธีการจับฉลาก ได้พื้นที่อำเภอดอยสะเก็ดและอำเภอสาร์ภี สุ่มตัวอย่างตำบลและหมู่บ้าน ได้หมู่บ้านจำนวน 5 หมู่บ้านจากอำเภอดอยสะเก็ด และ 7 หมู่บ้านจากอำเภอสาร์ภี การศึกษาเป็นการเปรียบเทียบระหว่างกองทุนที่มีศักยภาพในระดับดีคือ อำเภอสาร์ภี (ทริปเปิ้ลเอ : AAA) และกองทุนที่มีศักยภาพในระดับปานกลางคือ อำเภอดอยสะเก็ด (ดับเบิลเอ : AA) ข้อมูลที่ได้ประกอบด้วยข้อมูลจากคณะกรรมการทั้ง 12 กองทุน และจากสมาชิกกองทุน จำนวน 57 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาในรูปของร้อยละ และค่าเฉลี่ย และการวัดศักยภาพใช้การวิเคราะห์แบบลิเคิร์ตสเกล (Likert Scale) ผลการศึกษาโครงสร้างและผลการดำเนินงาน พบว่ากองทุนระดับทริปเปิ้ลเอ (AAA) ผู้ทำหน้าที่ประธาน ส่วนใหญ่อายุระหว่าง 41-60 ปี ซึ่งอยู่ในวัยทำงาน มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกร การบริหารจัดการกองทุนประกอบด้วย มีการออมทรัพย์ในรูปแบบจะออมทรัพย์ มีการจัดการที่ดีในการให้กู้เงินและชำระคืน มีการจัดสรรผลกำไรไปในด้านค่าดำเนินงานกองทุน ค่าตอบแทนคณะกรรมการ ค่าประกันความเสี่ยง เพื่อสาธารณประโยชน์และการปันผลหุ้น ส่วนกองทุนระดับดับเบิลเอ (AA) พบว่า ประธานเป็นกลุ่มผู้สูงอายุที่มีอายุมากกว่า 60 ปี ร่วมด้วย ส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษา ประกอบอาชีพเกษตรกร รับจ้าง/ลูกจ้างและค้าขาย การบริหารจัดการกองทุนประกอบด้วย มีการออมทรัพย์ในรูปแบบจะออมทรัพย์ มีการจัดการในด้านการให้กู้ยืมเงินและการชำระคืนที่มีประสิทธิภาพน้อยกว่ากลุ่มระดับทริปเปิ้ลเอ (AAA) มีการจัดสรรผลกำไรไปเช่นเดียวกับกองทุนระดับทริปเปิ้ลเอ (AAA) การเปรียบเทียบศักยภาพการดำเนินงานในปัจจุบันด้านโครงสร้าง ด้านคณะกรรมการ ด้านสมาชิก และผลการดำเนินงาน พบว่า กองทุนระดับทริปเปิ้ลเอ (AAA) มีศักยภาพดีกว่ากองทุนระดับดับเบิลเอ (AA) ทุกด้าน กองทุนระดับทริปเปิ้ลเอ (AAA) มีศักยภาพดีในด้านโครงสร้างการดำเนินงานเป็นอันดับที่หนึ่ง เนื่องจากมีการจัดโครงสร้างและหน้าที่ชัดเจนและคณะกรรมการปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ระเบียบข้อบังคับของกองทุนเป็นอย่างดี รองลงมาคณะกรรมการมีส่วนร่วมเป็นอย่างมากในการติดตามเร่งรัดหนี้สินของสมาชิก และสมาชิกนำเงินกู้ไปใช้ตามวัตถุประสงค์ตามที่

ยื่นขอไว้ สำหรับกองทุนระดับดับเบิลเอ (AA) พบว่า มีศักยภาพดีเป็นลำดับที่หนึ่งในด้านมีระเบียบ ข้อบังคับของกองทุนที่ชัดเจน รองลงมาเป็น คณะกรรมการมีส่วนร่วมให้คำแนะนำแก่สมาชิก กองทุนในการจัดทำโครงการขอู้เงินกองทุน การประเมินความคิดเห็นของสมาชิกกองทุนหมู่บ้าน พบว่า ความคิดเห็นของกองทุนระดับทริปเปิ้ลเอ (AAA) อยู่ในระดับที่มากกว่ากองทุนระดับดับเบิล เอ (AA) ในด้านกองทุนทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้น หนึ่งนอกระบบลดลง และกองทุนมีความคุ้มค่าที่ทำให้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

โซ นันดา ลินน์ (2552) ได้ศึกษาถึงผลกระทบของสถาบันการเงินขนาดย่อมต่อสวัสดิการ ต่อครอบครัวในรัฐฉินภาคเหนือของสหภาพพม่า ในด้านรายได้ของครอบครัว ค่าใช้จ่ายต่างๆ และ ค่าอาหาร การศึกษาใช้ข้อมูลจาก การสำรวจแบบกึ่งทดลองซึ่งทำการศึกษาในรัฐฉิน ภาคเหนือของ พม่า ผลกระทบด้านเดียวจากการวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์ได้จาก ฟังก์ชันอรรถประโยชน์ภาค ครัวเรือน และสมการอุปสงค์แบบเงื่อนไข ผลการศึกษาพบว่าสถาบันการเงินขนาดย่อมไม่มี ผลกระทบต่อสวัสดิการของผู้ยืม โดยดูจากกิจกรรมที่ก่อให้เกิดรายได้ ทั้งนี้เป็นเพราะว่าจำนวนที่ กู้ยืมไม่เพียงพอ อย่างไรก็ตามสถาบันการเงินนี้ช่วยแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันแบบระยะสั้น โดยเฉพาะเมื่อสามารถนำเงินไปซื้ออาหารในประจำวันได้อัตราเงินเฟ้อที่สูงยังเป็นอุปสรรคสำคัญ สำหรับสถาบันการเงินขนาดย่อม ในการส่งเสริมการออมเงินของผู้ยืม ถ้าออมได้ก็จะสร้าง ประโยชน์มากสำหรับครอบครัวที่ยากจน ในทางตรงกันข้าม การขาดโอกาสทางการตลาดก็เป็น อุปสรรคหลักสำหรับครอบครัวที่ทำการเกษตรกรรมในการที่จะสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ท้ายที่สุดสวัสดิการของครอบครัว สังคมและเป้าประสงค์ทางเศรษฐกิจของสถาบันการเงินขนาด ย่อม โดยองค์กรพัฒนาเอกชน คงจะไม่บรรลุจุดประสงค์ได้ในประเทศที่ไม่มีเปิดโอกาส ทางการตลาด

ทูน มิน แซนดรา (2553) ได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการชำระเงินคืนของผู้กู้สถาบัน การเงินชุมชนในพื้นที่ชนเมืองย่างกุ้งประเทศพม่า เป็นการสำรวจจากผู้กู้ที่เป็นสมาชิกของ Yong Woman Development (YWDP) ซึ่งเป็นองค์กรศาสนาองค์กรหนึ่งภายใต้การดำเนินงานของ Yong Woman Christian Association (YWCA) ในพื้นที่ชนเมือง 3 แห่ง ได้แก่ North Okkalapa, Insein และ Hlaing Tha Yar ของเมืองย่างกุ้ง ประเทศพม่า ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาเป็นข้อมูลที่รวบรวมจาก การใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ผู้กู้เงินจำนวน 400 ราย จากนั้นใช้ logit model เพื่อหาปัจจัยที่มีผลต่อ การชำระเงินคืนของผู้กู้ ผลการวิจัยแสดงความเป็น (Probability) ของการชำระเงินคืนของผู้กู้ ที่มีศักยภาพที่จะเป็นผู้กู้ที่ไม่ดี (bad borrow) และความเป็นของการเป็นผู้กู้ที่ดี การใช้ binary choice ของ logit model พบว่ามี 7 ตัวแปร ที่เรียงลำดับตามความสำคัญที่มีผลต่อการเป็นผู้กู้ที่ไม่ดี (ความน่าจะเป็นของการเป็นผู้กู้เงินที่ไม่ดีมีค่าเป็นบวก) มีดังนี้คือ ปัญหาสุขภาพของผู้กู้ 85% ผู้กู้

เงินที่เป็นสตรี 41% การกู้เงินจากแหล่งเงินกู้ภายนอก 39% การขาดแรงผลักดันในการจ่ายเงินคืนของผู้กู้เงิน 22% ระดับการศึกษาชั้นประถมศึกษา 19% อายุระหว่าง 20 ถึง 40 ปี 16% และการทำธุรกิจการค้าริมถนนของผู้กู้ 11% ส่วนตัวแปรที่ทำให้ผู้กู้มีศักยภาพเป็นผู้กู้เงินที่ดีมี 5 ตัวแปร (ความน่าจะเป็นของการเป็นผู้กู้เงินที่ไม่ดีมีค่าเป็นลบ) เรียงลำดับความสำคัญได้ดังนี้ ความพร้อมเพียงของกลุ่มเกี่ยวกับข้อตกลงการชำระเงินคืน -70% สมาชิกที่มีประสบการณ์น้อย -20% อาชีพหัวหน้าครัวเรือน -17% การใช้เวลาเพื่อลงทุนธุรกิจ -16% ธุรกิจครอบครัวเพื่อเป็นอาชีพรอง -13%

นิตยา วงศ์วรรณ (2553) ได้ศึกษาการจัดการหนี้สินโดยกลุ่มกองทุนในชุมชนของเกษตรกร กลุ่มปลูกผักแบบเข้ม อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และศึกษาถึงปัจจัยและเงื่อนไขที่นำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการหนี้สิน การศึกษาครั้งนี้ได้ใช้วิธีการศึกษาโดยการเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม การสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึก การสนทนากลุ่มย่อย และการศึกษากองทุนแบบมีส่วนร่วม โดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ พบว่า กองทุนกลุ่มเกษตรกรแบบเข้ม สามารถปลดหนี้สมาชิกเกษตรกรผู้ปลูกผักจากหนี้นอกระบบที่มีดอกเบี้ยสูงๆ ได้ ภาระหนี้ของสมาชิกลดลง โดยกลุ่มมีอัตราการเพิ่มขึ้นของเงินออมค่อนข้างสูง และอัตราการเพิ่มขึ้นของสมาชิกกลุ่มก็เพิ่มขึ้นสูงด้วย และสามารถปล่อยเงินกู้ให้กับสมาชิกได้นำไปลงทุนระกอบอาชีพ ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มตัวอย่างที่มีประสิทธิภาพและแสดงให้เห็นถึงการจัดการหนี้สินได้ด้วยตนเอง ปัจจัยและเงื่อนไขที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างประสบผลสำเร็จในการดำเนินงาน ได้แก่ สมาชิกและคณะกรรมการมีความเข้าใจในหลักการดำเนินงาน คณะกรรมการมีความเสียสละและมีคุณธรรม การมีระบบบัญชีที่สามารถตรวจสอบได้ การมีระบบสวัสดิการ การคุ้มครองสมาชิก มีกระบวนการเรียนรู้ให้การศึกษาอย่างต่อเนื่อง การมีระบบเครือข่ายญาติ และการมีส่วนร่วมของสมาชิก ส่วนปัญหาอุปสรรคในการพัฒนากลุ่ม คือ คณะกรรมการยังไม่มีแผนดำเนินการอย่างชัดเจนตามกำหนดเวลา การจัดทำบัญชีขาดความต่อเนื่อง และการติดตามไม่สม่ำเสมอ ดังนั้น กลุ่มควรพิจารณาแสวงหาโอกาสสร้างกระบวนการถ่ายทอดแนวคิด แนวการมีส่วนร่วมทางปฏิบัติให้เกิดขึ้นกับเยาวชนมารับรู้ เรียนรู้ และรับการถ่ายทอดกระบวนการเพื่อนำไปปรับใช้ในอนาคตได้ และหน่วยงานระดับท้องถิ่น ควรมีความรับผิดชอบในการแก้ไขปัญหาให้กับประชาชนในท้องถิ่น ควรที่จะเข้ามาเรียนรู้ นำแนวคิดแนวทางปฏิบัติของกลุ่มไปปรับใช้กับหมู่บ้านอื่น เพื่อการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน

สุรัชย์ กังวล (2554) ได้ศึกษาเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมของสถาบันการเงินชุมชนในอนาคต โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมของสถาบันการเงินชุมชนในอนาคต และเพื่อศึกษาแนวโน้มปัญหาอุปสรรคและรูปแบบแนวทางการป้องกันแก้ไขปัญหาอุปสรรคที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต ซึ่งกำหนดไว้ภายในห้าปีข้างหน้า เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีวิทยาการวิจัยอนาคตศาสตร์ ด้วยเทคนิคเดลฟาย (Delphi Technique) กับ

ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 19 ท่าน ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมของสถาบันการเงินชุมชนในอนาคตโดยการรวบรวมความคิดเห็นที่สอดคล้องต้องกันระหว่างผู้เชี่ยวชาญสามารถสรุปได้เป็น 2 ประเด็นใหญ่ๆ คือ เรื่องแรกเป็นการพัฒนาคน เช่น การสร้างภาพลักษณ์เกี่ยวกับความน่าเชื่อถือของผู้นำ การฝึกอบรม ส่งเสริมการเรียนรู้แก่ผู้นำและสมาชิกในด้านต่างๆ อย่างสม่ำเสมอเพื่อให้เกิดการพัฒนา รวมทั้งการสร้างจิตสำนึกร่วมกันในการเป็นเจ้าของสถาบันการเงินชุมชน เรื่องที่สองคือ การพัฒนาระบบ เช่น องค์กรเครือข่ายจะต้องมีบทบาทอำนาจหน้าที่ที่ชัดเจน สามารถเชื่อมโยงประสานงานกันอย่างมีประสิทธิภาพ การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการติดต่อข้อมูลข่าวสารเผยแพร่ความรู้ต่างๆ ด้วยระบบออนไลน์ การจัดเวทีให้สมาชิกได้พบปะกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ความรู้ความสามารถ เสนอแนะแก้ไขปัญหาาร่วมกัน การจัดตั้งหน่วยงานที่ให้คำปรึกษา แนะนำเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการเงิน ด้านการบัญชี ด้านกฎหมาย และควรทำการส่งเสริมให้มีการควบคุมภายในและการกำกับ ตรวจสอบให้อยู่ในระเบียบข้อบังคับอย่างสม่ำเสมอ

จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้นนี้ จะเห็นได้ว่ามีผู้ที่ได้ศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องโครงการไมโครเครดิตต่างๆ อยู่เป็นจำนวนมากพอประมาณ แต่ว่ามีผู้ศึกษาเรื่องกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองจริงๆ เพียงเล็กน้อย และส่วนใหญ่ก็จะใช้เพียงเครื่องมือร้อยละ ความถี่ และค่าเฉลี่ย ซึ่งเป็นสถิติเชิงพรรณนาเสียส่วนมาก แต่งานวิจัยชิ้นนี้มีทั้งการใช้สถิติเชิงพรรณนาและใช้แบบจำลองทางเศรษฐมิติ นั่นก็คือ แบบจำลองสองทางเลือก (Binary Choice) มาคำนวณเชิงปริมาณอีกด้วย ซึ่งเป็นเครื่องมือที่มีความน่าเชื่อถือและใช้กันอย่างแพร่หลายในงานวิจัย